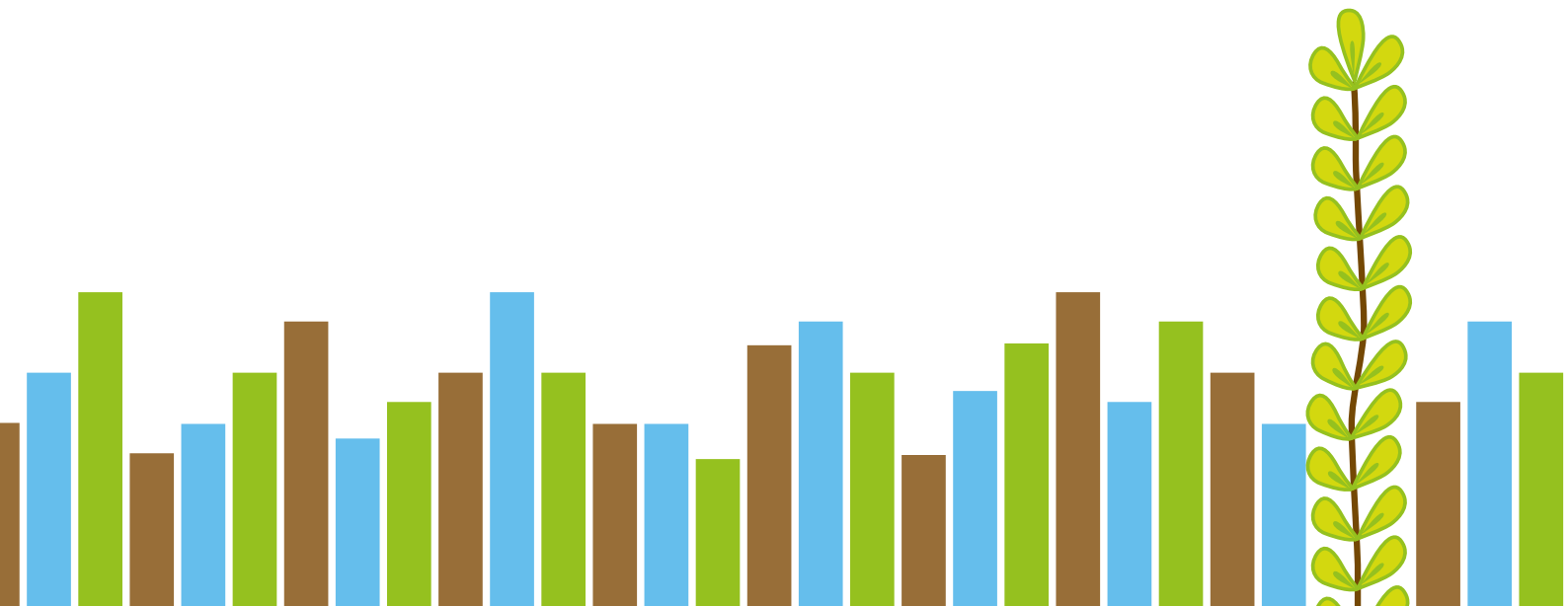

Definitioner av betesmark i landsbygdsprogrammet

Utvärdering av förutsättningarna för att få
stöd och ersättning för betesmark under
perioderna 2009–2014 och 2015–2020

Simon Jakobsson, Jordbruksverket
Lisa Karlsson, Jordbruksverket
Anna Nordberg, Jordbruksverket

Varför görs denna utvärdering?

Denna rapport är en del av utvärderingen av landsbygdsprogrammet 2014–2020 med data från åren 2009–2014 och 2015–2020. Syftet med rapporten är att undersöka om förändringen i definitionen av vad som är en betesmark har ändrat förutsättningarna och villkoren för att få stöd för att sköta och bevara betesmarker. Utvärderingen tittar därmed på vad som har omfattats av betesmarksstöden och hur stöden bidrar till att bevara betesmarker och dess värden.

Rapportens kvalitet och resultat har granskats av en extern forskare. Granskaren anser att rapporten har ett klart syfte med två avgränsade och tydliga frågeställningar som också besvarats i möjligaste mån. Metoderna som används i utvärderingen är väl beskrivna och metodvalet är motiverat. Problem med tolkningen av resultaten är huvudsakligen väl diskuterade i rapporten. Granskaren noterar att författarna har varit relativt försiktiga i sina rekommendationer och anser att regel förändringarna (förändringen i definitionen) som gjordes 2015 huvudsakligen har haft avsedd effekt.

Granskaren efterfrågar en tydligare diskussion kring vad som bör betraktas som ett impediment i betesmarker (areal som inte får stöd). Granskaren menar att stödets avgränsning, det vill säga att endast gräs och örter har ett fodervärde, är en empiriskt tveksam avgränsning. Det som utifrån denna avgränsning bedöms vara ett impediment kan ofta ha ett fodervärde. Det gäller exempelvis buskar och träd som historiskt sett varit en viktig del av betesdjurens föda och är det än i dag. Impediment kan även innehålla sådant som är viktigt för den biologiska mångfalden men som saknar ett fodervärde. Unika betesmarker som på alvaret på Öland borde ha speciella regler när det gäller impediment och områden utan så kallat fodervärde, menar granskaren.

I utvärderingen efterlyser författarna ytterligare arbete för att öka kunskapen om hur förändringen i definitioner påverkar lantbrukarnas benägenhet att söka stöd. Detta gäller både ekonomiska och administrativa aspekter som i slutändan påverkar bevarandet av betesmarkerna.

Jordbruksverket är förvaltande myndighet för de svenska EU-programmen landsbygdsprogrammet, havs- och fiskeriprogrammet samt regional- och socialfondsprogrammet för lokalt ledd utveckling. Vi som ansvarar för att dessa program blir utvärderade utgör utvärderingssektariatet vid Jordbruksverket. Det innebär att vi beställer och genomför utvärderingarna. Utvärderingarna genomförs av oberoende aktörer som inte är inblandade i programgenomförandet. Ibland är det interna utredare från Jordbruksverket och ibland är det externa genomförare, exempelvis forskare eller konsulter. Vi tar hjälp av forskare för att kvalitetsgranska rapporterna innan de publiceras. Programmen utvärderas dels var för sig, dels tillsammans. Utvärderingarna görs i relation till programmål och de övergripande EU 2020-målen. Sedan publiceras de i en särskild rapportserie. Rapportförfattarna är ansvariga för slutsatserna. Slutsatserna utgör alltså inte Jordbruksverkets officiella ståndpunkt.

/Utvärderingssektariatet vid Jordbruksverket

Utvärderare

Simon Jakobsson är naturgeograf med inriktning på socio-ekologiska problemställningar i jordbrukslandskapet. Han arbetar med utredningar och projekt rörande landsbygdsprogrammet. Simon har haft ansvaret för den slutliga sammanställningen av rapporten samt mindre delar av analyserna.

Lisa Karlsson är biolog och arbetar på miljöanalysenheten på Jordbruksverket. Hon arbetar där med frågor kopplade till biologisk mångfald inom den gemensamma jordbrukspolitiken, miljöövervakning och miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap. Lisa har tillsammans med Anna tagit fram utredningsdirektiv för denna utvärdering och skrivit en stor del av texterna i rapporten.

Anna Nordberg är biolog och arbetar på miljöanalysenheten på Jordbruksverket. Hon arbetar där med frågor kopplade till betesersättningen inom den gemensamma jordbrukspolitiken och ängs- och betesmarksinventeringen. Anna har tillsammans med Lisa tagit fram utredningsdirektiv för denna utvärdering och gjort en stor del av analyserna i rapporten.

Sammanfattning

Under flera perioder av landsbygdsprogrammet har lantbrukare kunnat söka olika typer av stöd för att sköta och bevara betesmarker. Förutsättningarna och villkoren för att få stöd har varierat mellan perioderna, vilket beror på att definitionen av vad en betesmark är har förändrats med tiden.

I den här utvärderingen undersöker vi hur definitionen av betesmark, som även omfattar slåtterängar, påverkar vilken typ av marker som har omfattats av betesmarksstöden. Det gör vi genom att jämföra betesmarker som lantbrukare har fått stöd för under två perioder: 2009–2014 och 2015–2020. Vi analyserar storleken och strukturen på de betesmarker som lantbrukare har fått stöd för under dessa två perioder. Därtill undersöker vi hur dagens definition av betesmark påverkar förutsättningarna att bevara gräsmarksnaturtyper, som är beroende av skötsel i form av bete eller slåtter för att bevaras. Analysen bygger på data från Jordbruksverkets och Naturvårdsverkets databaser samt från flygbildstolkning och fältbesök.

Definitionerna har blivit enklare och mindre detaljstyrda

Utvärderingen ger en relativt komplex bild av hur de ändrade definitionerna har påverkat hur betesmarker och slåtterängar är avgränsade rent administrativt i stödsystemet. Det är därför svårt att dra andra slutsatser än att definitionerna har bidragit till förenklingar men att det fortfarande är ett komplicerat system. Ett exempel på en förenkling är att områden som saknar lämpligt foder för betesdjur (gräs och örter) numera oftare kan vara del av en betesmark som ger rätt till jordbrukarstöd. Så var det inte tidigare. Även om definitionerna blivit enklare innehåller dock fortfarande uppemot 17 procent av betesmarkerna områden som utesluts från jordbrukarstöd.

Gräsmarker som inte används hamnar utanför jordbrukarstödsystemet

Utvärderingen visar också att omkring 30 procent av den inventerade arealen hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inte omfattas av nuvarande jordbrukarstöd. För att se närmare på orsakerna till detta har vi undersökt statusen på ett begränsat antal gräsmarker i Natura 2000-områden och andra skyddade områden utanför stödsystemet.

Resultaten visar att den allra vanligaste förklaringen till att hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inte omfattas av dagens stöd är att dessa områden helt enkelt inte brukas, vare sig till bete eller slåtter. Många av dessa marker behöver restaureras, men det finns också marker vars naturtypsstatus finns kvar utan att de regelbundet används till bete eller slåtter. Även om dessa resultat kommer från ett litet antal fältbesökta områden belyser de några viktiga hinder för att hävdgynnade gräsmarksnaturtyper ska ingå i jordbrukarstöden. Men det är samtidigt viktigt att komma ihåg att kriterierna för hur naturtyper klassas och huruvida de omfattas av jordbrukarstöd eller inte skiljer sig åt. Vegetationstypen i sig gör nämligen inte att ett område ger rätt till jordbrukarstöd, utan själva grundkriteriet är att marken faktiskt används.

Summary

Farmers have been able to apply for funding to manage and preserve pastures during several periods of the Rural Development Programme (RDP). The terms and conditions to receive such funding have varied between different periods because of changed definitions of what qualifies as a pasture within the RDP.

This evaluation investigates how the definition of pastures, which includes mowed meadows, affect to what extent different types of habitats are included within the Swedish agri-environmental payments for pastures. We compare the definition of pastures that have qualified for RDP payments during two periods: 2009–2014 and 2015–2020. We analyse how the changed definitions have affected area and structure of delineated pastures that receive RDP support, and how the definition today potentially affects the preservation of semi-natural grassland habitats under the EU habitat directive. The evaluation uses available data from the Swedish Board of Agriculture and the Environmental Protection Agency, complemented with aerial photo interpretation and field inventories.

Simplified definitions

The evaluation gives a rather complex picture of how changes in definitions lead to changes in how and to what extent pastures are included and administratively delimited in the agricultural support system. It is therefore difficult to draw other conclusions except that the changes have resulted in some simplifications, but that the system remains complex. The clearest effect is that a larger number of small areas of lower pasture quality (lacking enough herb cover) are included in delineated pastures that qualify for RDP support. Although the simpler definitions are more inclusive, up to 17 per cent of the pastures still contain smaller areas within them that are excluded from the RDP support system.

Non-managed grassland habitats fall outside the agricultural subsidy system

The evaluation also finds that about 30 per cent of mapped semi-natural grassland habitats under the EU habitat directive are not included in the agricultural support system. To look closer at the reasons behind this, we gathered data from a smaller amount of Natura 2000-areas that are outside the support system.

The most common reason for not being part of the agricultural support system is simply that the area is not managed by grazing or mowing. Many of those areas are therefore in need for restoration, but some of them seem to naturally preserve their habitat status even without management. Although these results are from a limited number of sites, they highlight some key aspects concerning why these habitats are often not part of the agricultural support system. It is also important to keep in mind that these two different systems have different focus: although a site's vegetation may qualify as a habitat type under the habitat directive, the agricultural support system requires an area to be under agricultural management.

Ordlista och centrala begrepp

Program/stödformer

Gårdsstöd är ett inkomststöd som betalas ut för godkända jordbruksblock. Stödet omfattar åkermark och betesmark och slåtterängar med allmänna och särskilda värden. Gårdsstödet söks av lantbrukare/markägare.

Jordbrukarstöd är ett samlingsnamn för *gårdsstöd*, *kompensationsstöd* och *miljöersättningar* som söks av lantbrukare. Stöden är arealbaserade, vilket innebär att den ekonomiska ersättningen beror på hur stor areal som ger rätt till stöd, samt vilken typ av stöd det rör sig om.

Kompensationsstöd är ett stöd som lantbrukare kan söka i de delar av landet som har sämre förutsättningar för att bedriva jordbruk.

Landsbygdsprogrammet är ett politiskt beslutat program som syftar till att utveckla lantbruk och landsbygder i Sverige. Programmet omfattar många olika stöd, till exempel miljöersättningar, investeringsstöd och projektstöd, men även stöd till kompetensutveckling. Programmet löper över sjuårsperioder. De senaste perioderna har varit 2007–2013 och 2014–2020. Landsbygdsprogrammet styrs både av EU:s förordningar och det nationella genomförandet av dessa förordningar.

Miljöersättning betalas ut till lantbrukare som söker miljöersättning och som sköter markerna enligt de villkor som gäller. För att kunna söka miljöersättning för betesmarker och slåtterängar krävs att markerna uppfyller gällande definitioner. I denna rapport undersöker vi definitionskraven som gäller miljöersättningar för betesmarker och slåtterängar, men det finns fler miljöersättningar.

Pro rata är en metod som Jordbruksverket och länsstyrelserna sedan 2015 använder för att beräkna eventuella arealavdrag för block med jordbrukarstöd. Sådana avdrag görs om det finns för stora arealer som inte kan definieras som godkänd betesmark, exempelvis större andelar av områden med buskar, träd och impediment. Se [avsnitt 1.2](#) och [tabell 1](#) i rapporten för detaljer.

Programperiod hänvisar till en period inom landsbygdsprogrammet.

Data

Allmänna värden har de betesmarker som inte uppfyller krav för särskilda värden.

Blockdatabasen är Jordbruksverkets register över jordbruksmark i Sverige. I blockdatabasen finns endast jordbruksmark som lantbrukare har sökt stöd för.

Jordbruksblock/block är de kartlagda enheter i blockdatabasen som har avgränsats som jordbruksmark enligt definitionen av åker- och betesmark. Blockens gränser är i de flesta fall fasta gränser som vägar, stenvägar, skog, hus, diken och sjöar. Det finns även andra gränser som inte syns i naturen, till exempel församlingsgränser och andra typer av gränser mellan stödområden. Blockens gränser behöver inte följa fastighetsgränsen, och en enskild betesmark kan vara indelad i flera block om det finns fler än en lantbrukare som söker stöd för marken.

Markklass tillägnas varje betesmark och slåttermark med stöd, baserat på markens beskaffenhet och kvaliteter. Det finns sedan 2015 nio markklasser:

- betesmarker och slåtterängar med allmänna värden
- betesmarker med särskilda värden
- slåtterängar med särskilda värden
- alvarbete
- skogsbete
- mosaikbete
- gräsfattig mark
- restaureringsmark
- fåbodbete.

Miljöblock är de betesmarksblock som inte ger rätt till gårdsstöd men till miljöersättning. Under perioden 2007–2013 kunde även betesmarker och slåtterängar med allmänna och särskilda värden vara miljöblock som inte gav rätt till gårdsstöd.

Specialklass refererar till de betesmarkstyper som inte uppfyller betesmarksdefinitionen för gårdsstödet men som kan få miljöersättning. Specialklasserna avser i dag (2020) alvarmarker, gräsfattiga marker, mosaikbetesmarker, skogsbeten och fåbodbeten samt restaureringsmarker.

Särskilda värden har de betesmarker som har höga kulturvärden kopplade till odlingslandskapet eller höga naturvärden som visar på långvarig slåtter- eller beteshävd. Dessa värden ska gynnas av särskild skötsel enligt minst ett av de särskilda skötselvillkoren, det vill säga reglering av tillskottsutfodring, tidpunkt för bete, vegetationens utseende eller skötsel av landskapselement.

TUVA är en databas som samlar alla inventeringsresultat från ängs- och betesmarksinventeringen. Se www.jordbruksverket.se/TUVA för detaljer.

Ängs- och betesmarksinventeringen är en inventering av värdefulla betesmarker och slåtterängar. Inventeringens resultat finns i databasen TUVA.

Bedömningskriterier

Ersättningsselement är strukturer med höga värden för hotade arter som gav rätt till ett speciellt jordbrukarstöd under perioden 2009–2014, trots att dåvarande definitioner uteslöt sådana strukturer från gårdsstöd och miljöersättningar. Strukturer som ingick var bland annat hässlen, lövträdslundar, värdefulla träd, träddungar som vindskydd för insekter, hållar med artrik flora, enskilda buskage, sandstäpp, mosaikstrukturer med sandblottor, brynmiljöer samt fuktiga områden som till exempel kärr, skonor och alkärr. Den övervägande delen av strukturerna kopplades till förekomst av en hotad art eller möjlig spridningsväg eller livsmiljö för en hotad art.

Fodervärde är vegetationens värde som föda för betesdjuren. Begreppet är inte ett kvantitativt mått på ett specifikt värde utan används oftast som en kvalitativ bedömning av huruvida en mark helt eller delvis har tillräckligt högt fodervärde. För att en marks vegetation ska ha fodervärde krävs en tillräcklig andel gräs och örter, samt i viss mån ris/ljung (se [figur 1](#) i rapporten), som betesdjuren äter.

Hål i block är ett eller flera områden i ett jordbruksblock som innehåller sådant som inte är godkänt för jordbrukarstöd. Sådana områden saknar fodervärde. Exempel på typiska hål i block är hållar, byggnader och buskage. Se [figur 1](#) i rapporten för fler detaljer om hur sådana strukturer påverkat stöd till jordbruksblock under de två perioderna.

Impediment är naturligt förekommande sandområden, stenar, hållar, berg i dagen och vattensamlingar. Impediment benämns ofta även naturliga impediment¹, men vi har i denna rapport valt att kalla dem endast impediment. Se även Hål i block.

Naturtyp definierar en typ av natur med relativt enhetlig karaktär som hyser ett visst växtsamhälle och/eller djursamhälle. En och samma naturtyp kan innefatta många olika livsmiljöer för växter och djur. Naturtyper som ingår i art- och habitatdirektivet finns listade i direktivets bilaga 1.

¹ Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2015:25) och allmänna råd om miljöersättningar, ersättningar för ekologisk produktion och kompensationsstöd.

Innehåll

1	Inledning	10
1.1	Ersättningar och stöd för att sköta betesmarker och slåtterängar	11
1.2	Definitionen av betesmark inom jordbrukarstöden 2007–2020	12
1.3	Utvärderingens syfte och frågeställningar	17
1.4	Avgränsningar	18
2	Metod	19
2.1	Data	19
2.2	Analys	21
3	Resultat	24
3.1	Betesmarksblocks arealer och struktur	24
3.2	Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper	31
4	Diskussion	39
4.1	Betesmarker ska användas för jordbruksproduktion	39
4.2	Vad har förändringarna i definitioner inneburit?	41
4.3	Hävdgynnade naturtyper och Natura 2000-områden	43
4.4	Kan definitionerna bidra till att målen nås i större utsträckning?	46
5	Slutsatser och kunskapsbehov	49
5.1	Så har förändringen av betesmarksdefinitionen påverkat areal och struktur av betesmarker som ger rätt till stöd	49
5.2	Betesmarksdefinitionens påverkan på förutsättningarna att bevara hävdgynnade gräsmarksnaturtyper	49
5.3	Kunskapsbehov	50

1 Inledning

Betesmarker och slätterängar är odlingslandskapets pärlor. I dessa marker finns naturvärden som vilda växter, djur och svampar samt kulturvärden i form av exempelvis odlingsrösen, hamlade träd och rester av äldre tiders ekonomibyggnader. Att bevara betesmarker och slätterängar är viktigt för att kunna nå miljökvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap men även andra miljömål, konventioner och direktiv som handlar om natur- och kulturvärden. Förutom att vara viktiga för natur- och kulturvärden har betesmarker och slätterängar även betydelse för ekosystemtjänster som kolinbindning, foder till betande djur, pollinering, växtskydd och rekreation (Bengtsson et al. 2019).

Betesmarker och slätterängar kan bara bevaras genom att de sköts med bete eller slätter. Slutar man använda markerna växer de igen med träd och buskar och blir så småningom skog, något som pågår sedan länge i Sverige. Det uppskattas att det 2016 endast återstod 23 procent av arealen betesmarker och slätterängar som fanns 1927, varav endast en bråkdel av tidigare slättermarker och skogsbeten finns kvar (Jordbruksverket 2019a).

För att kunna motverka denna trend har lantbrukare sedan 1980-talet kunnat söka ekonomiskt stöd för skötsel av betesmarker och slätterängar. Stöden, som i dag söks genom landsbygdsprogrammet, är till stor del styrda av hur man väljer att definiera en betesmark eller slätteräng. Dessa definitioner har av olika orsaker förändrats över tid.

I den här utvärderingen undersöker vi hur de olika definitionerna av betesmarker (inklusive slätterängar) har påverkat vilka marker som har fått jordbrukarstöd under perioderna 2009–2014 och 2015–2020 i landsbygdsprogrammet. Det gör vi genom att analysera uppgifter om betesmarker som har fått stöd under de två perioderna. På så vis kan vi få en uppfattning om vilken effekt definitionen av betesmark har haft på olika typer av marker som lantbrukare får stöd för.

För att utvärdera hur betesmarker definieras med avseende på hur de sköts och hur de ser ut behöver vi först definiera några begrepp. I [ruta 1](#) beskrivs tre centrala begrepp för olika typer av betesmarker så som vi använder oss av dem i rapporten.

- **Betesmark:** Mark som dels används eller är lämplig att använda till bete eller slåtter, dels är olämplig att plöja. Betesmarker är inte påverkade av markbearbetning, insådd eller gödsling i närtid. Slåttermarker ingår i begreppet i betesmarksdefinitionen.
- **Betesvall:** Mark som dels används eller är lämplig att använda till växtodling eller bete och/eller slåtter, dels är lämplig att plöja.
- **Hävdgynnad gräsmarksnaturtyp:** En gräsmarksnaturtyp som gynnas av skötsel i form av bete eller slåtter. En mark kan vara klassad som hävdgynnad gräsmarksnaturtyp även om den inte hävdas, det vill säga brukas genom bete och/eller slåtter. Naturtyper listas i habitatdirektivet.

Ruta 1. Tre centrala begrepp för olika typer av betesmarker.

Rapporten innehåller även många andra tekniska begrepp knutna till landsbygdsprogrammets stödordningar, datahantering och bedömningskriterier i samband med kontroll av betesmarkers användning och arealer. Dessa begrepp är sammanfattade i ordlistan i början av rapporten.

1.1 Ersättningar och stöd för att sköta betesmarker och slåtterängar

De senaste decennierna har skötseln av betesmarker och slåtterängar minskat eftersom de har fått allt mindre betydelse för produktionen av mjölk och kött. I stället har en stor del av de betande djuren flyttats till betesvallar på åkermark (se till exempel Strijker et al. 2005) och slåtterängarna har förlorat sin betydelse för produktion av vinterfoder. Betesmarker är ofta mindre produktiva och ligger längre bort från gårdscentrum. Det är därför sällan lika ekonomiskt lönsamt att bruka just dessa marker om det finns andra, mer lönsamma, alternativ (Kumm 2011). För att svenska lantbrukare ska använda betesmarker för sina betesdjur, har staten därför under drygt 30 års tid betalat ut ersättningar till lantbrukare som har haft sina djur på betesmarker med höga natur- och kulturvärden. Under perioden 1986–1996 genomfördes detta genom särskilda avtal inom Naturvårdsåtgärder i odlingslandskapet (NOLA) och Landskapsvårdsanslagen. Sedan 1995 har Jordbruksverket betalat ut miljöersättningar för att lantbrukare och andra förvaltare ska sköta ängs- och betesmarker med slåtter och betande djur (Jordbruksverket 2008). Miljöersättningarna finansieras dels från EU, dels med nationella medel, genom landsbygdsprogrammet. År 2020 fick drygt 400 000 hektar ängs- och betesmarker stöd genom miljöersättningar.²

² Uttag från Jordbruksverkets databaser för jordbrukarstöd. Arealen inkluderar miljöersättning för betesmarker och slåtterängar.

Lantbrukare kan också få gårdsstöd för de flesta betesmarker och slåtterängar, vid sidan av miljöersättningar. Det gäller om markerna ryms inom definitionen av betesmark som ger rätt till gårdsstöd. Gårdsstödet är ett arealbaserat inkomststöd till lantbrukare med jordbruksmark och finansieras av EU till 100 procent. För att få gårdsstödet måste marken varje år skötas med bete, slåtter eller pusing. Andra marker, till exempel alvarbete och skogsbete, har för lite gräs och örter för att få ta del av gårdsstödet. Dessa marker kallas specialklasser och har endast miljöersättning för skötseln.

Ett grundläggande behov för att betala ut ersättningar är att kunna definiera vilka betesmarker som kvalificerar för ekonomiskt stöd. Eftersom reglerna för jordbrukarstöden ska harmoniseras med hela EU och den gemensamma jordbrukspolitiken (CAP: Common Agricultural Policy) har en sådan definition visat sig vara svår att ta fram. De grundläggande kraven har hela tiden varit att det måste finnas en tillräcklig mängd gräs och örter som betesdjuren kan äta direkt eller som kan tas tillvara för att användas som vinterfoder. När det gäller specifika gränsdragningar varierar det dock, inte bara mellan EU:s medlemsstater utan också mellan marker i ett och samma land. Till exempel har mängden träd i betesmarker varit en kontroversiell fråga i flera länder (Beaufoy et al. 2011).

1.2 Definitionen av betesmark inom jordbrukarstöden 2007–2020

Sedan 2007 har Sveriges definition av betesmark ändrats flera gånger. En första förändring av definitionen skedde 2008, som en följd av att bevarandet av svenska betesmarker inom jordbrukspolitiken hade kommit på kollisionskurs med EU-kommissionen. Revisorerna från EU-kommissionen menade att Sverige betalade ut pengar för betesmarker som hade för många träd och ett för lågt fodervärde. Därför utformade kommissionen riktlinjer för att ange antalet träd per hektar, med syfte att förtydliga vad som är godkänd jordbruksmark. För att kunna få stöd för skötsel av betesmark hamnade fokus därmed på att räkna antalet träd.

Definitionen som förutsatte ett visst maximalt antal träd per hektar betesmark kritiserades av såväl myndigheter som lantbrukarna. De menade att definitionen varken tog hänsyn till de traditionella trädbärande naturbetesmarkerna och den biologiska mångfalden eller till kulturvärdena på dessa betesmarker. Dessutom skilde sig definitionen något för miljöersättning och gårdsstöd, vilket ledde till viss osäkerhet hos lantbrukarna.

Nästa förändring av definitionen skedde 2009 och gjordes i syfte att förtydliga vilken betesmark som ger rätt till stöd. När denna definition trädde i kraft fanns det också möjlighet för länsstyrelserna att avgränsa landskapselement i betesmarker, så kallade ersättningsberättigande element. Här ingick hässlen, lövträdslundar, värdefulla träd, trädgångar som vindskydd för insekter,

hållar med artrik flora, enskilda buskage, sandstäpp, mosaikstrukturer med sandblottor, brynmiljöer samt fuktiga områden som kärr, skonor och alkärr. Den övervägande delen av strukturerna kopplades till förekomst av en hotad art eller möjlig spridningsväg för en hotad art. Dessa landskapselement kallar vi härefter för ersättningselement i denna rapport.

Efter att de nya reglerna hade införts 2009 gjorde Jordbruksverket två utvärderingar av reglernas effekter på betesmarker och deras naturvärden. Den första utvärderingen (Jordbruksverket 2010) framhävde att mängden röjningar i trädklädda betesmarker hade ökat, vilket hade gett negativa effekter på naturvärden. Man konstaterade att definitionens begränsningar av träd och buskar därigenom försvårade möjligheten att nå miljö kvalitetsmålet Ett rikt odlingslandskap (Jordbruksverket 2010). I den andra, kompletterande, utvärderingen (Jordbruksverket, 2012a) kom man fram till att miljöersättningarna faktiskt fångade upp merparten av de betesmarker med höga värden som inte kunde få gårdsstöd. Framför allt kunde stora arealer med trädrik betesmark ändå få ekonomiskt stöd. Utvärderingen visade dessutom att effekten av röjning av träd i betesmarker varierar beroende på hur öppen marken var innan röjningen (Jordbruksverket, 2012a).

Flera svenska forskningsstudier har senare visat att just antalet träd i betesmarker kan ha en positiv effekt på biologisk mångfald. Till exempel kan artrikedomen av växter, fåglar och fladdermöss vara större i betesmarker med många träd (Jakobsson & Lindborg 2015, 2017; Caruso et al. 2015; Wood et al. 2017). Flera andra vegetationsstrukturer samt det omgivande landskapet kan också vara viktiga positiva faktorer för den biologiska mångfalden (Wood et al. 2017; Jakobsson et al. 2020). I utvärderingen av landsbygdsprogrammet 2007–2013 konstaterades att även om antalet studier i frågan är begränsat kan regler som begränsar antalet träd i betesmarker alltså ha haft negativa konsekvenser för biologisk mångfald. Dessutom belystes problemet med en eventuellt likriktad skötsel av betesmarker för att uppfylla definitionerna, något som kan ha ytterligare negativ effekt på biologisk mångfald på landskapsnivå (Jordbruksverket, 2016).

Inför den nya jordbrukspolitiken, som skulle starta 2014, arbetade Jordbruksverket tillsammans med Regeringskansliet för att ta fram en enklare definition av betesmark som även var mer anpassad till svenska förhållanden. Definitionen skulle gälla för såväl gårdsstöd som miljöersättning, vilket innebar att vissa avvägningar behövde göras. Mycket av arbetet drevs gentemot EU-kommissionen och de EU-förordningar som styr ramarna för vad som är jordbruksmark.

Den nya definitionen gäller sedan 2015 och fokuserar mer på hur mycket foder det finns för betesdjuren i markerna än på antalet träd. Definitionen tolererar ytor utan gräs och örter i betesmarkerna, men om de utgör mer än 10 procent av arealen görs ett så kallat pro rata-avdrag på stödet (se [tabell 1](#)). Det blev från 2015 inte längre möjligt att avgränsa så kallade ersättningselement.

Tabell 1. Indelning i klasser för pro rata-avdrag baserad på andelen av en betesmarks areal som inte anses ha ett tillräckligt fodervärde. Ersättningarna baseras på areal, vilket innebär att avdraget avser en reduktion av den areal som ger rätt till jordbrukarstöd.

Andel av ytan som inte är bevuxen med gräs och örter (%)	Arealavdrag i ersättning (%)
0–10	0
11–30	20
31–50	40
> 50	Marken räknas inte som betesmark

Nuerna används samma definition för betesmark med allmänna värden som för betesmark med särskilda värden, som båda dessutom ger rätt till gårdsstöd. Före 2015 gällde olika regler för allmänna och särskilda värden, till exempel i fråga om hur stora områden utan gräs och örter fick vara. För marker utan gårdsstöd är begränsningarna i stort sett samma som före 2015. Inom miljöersättningen finns även möjlighet att ge stöd för andra typer av beten, till exempel alvarbete, skogsbete, mosaikbete och gräsfattiga marker. Dessa markklasser definierades också tydligare från och med 2015³ (se [figur 1](#)). I figur 1 sammanfattar vi definitionerna så som de gällt 2009–2014 respektive 2015–2020.

³ Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2015:25) om miljöersättningar, ersättningar för ekologisk produktion, kompensationsstöd och djurvälståndersättningar.

Variabel		Definitioner 2009–2014		Definitioner 2009–2014	
		Allmänna värden	Särskilda värden	Allmänna värden	Särskilda värden
Med gårdsstöd	Marktyp	Åkermark och skog räknas inte som betesmark, inte heller mark i renkötselområdet som huvudsakligen används till renbete. Alvarbete, skogsbete, mosaikbetea, gräsfattig marka ger inte rätt till gårdsstöd.			
	Användning	Bete eller slätter. Putsning ej tillåtet.		Bete eller slätter. Putsning tillåtet om endast gårdsstöd på marken.	
	Vegetation	Gräs, örter eller ris		Gräs, örter eller hävdad ljung	
	Trädäckning	Max 60 träd per hektar (per 0,1 hektar områden)	Max 100 träd per hektar (per 0,1 hektar områden)	Trädäckning kan vara upp till 100 % så länge markvegetationen består av gräs, örter och hävdad ljung i tillräcklig omfattning. Maximalt 30 % av trädäckningen får vara av igenväxningskaraktär.	
	Andel impediment, träd- och busk områden och andra strukturer utan gräs och örter	Max 5 % arealandel	Max 10 % arealandel	Max 10 % arealandel (> 10 % ger pro rata-avdrag)	
	Enskilda objekt av ovanstående	Max 500 m ²	Max 1 000 m ²	Max 500 m ²	
	Övrigt	Områden med höga natur- och kulturvärden kunde godkännas som ett ersättningselement		Ingen möjlighet att definiera så kallade ersättningselement	
Utan gårdsstöd	Marktyp	Åkermark och skog räknas inte som betesmark, inte heller mark i renkötselområdet som huvudsakligen används till renbete. Arealen som godkänns för stöd ska fastställas av länsstyrelsen. Alvarbete, skogsbete, mosaikbetea, gräsfattig marka ger inte rätt till gårdsstöd men kan ge rätt till miljöersättning.			
	Användning	Bete eller slätter. Putsning ej tillåtet.			
	Vegetation	Gräs, örter eller ris			
	Trädäckning				
	Andel impediment, träd- och busk områden och andra strukturer utan gräs och örter	Betesmarker och slätterängar med allmänna och särskilda värden som inte uppfyller kraven beskrivna ovan för gårdsstöd		Inga begränsningar	
	Enskilda objekt av ovanstående	Inga begränsningar		Max 1 000 m ²	
	Övrigt	Ytor > 100 m ² (0,01 hektar) med svåråtkomlig mark för betesdjuren ger inte rätt till gårdsstöd.		Inga begränsningar	

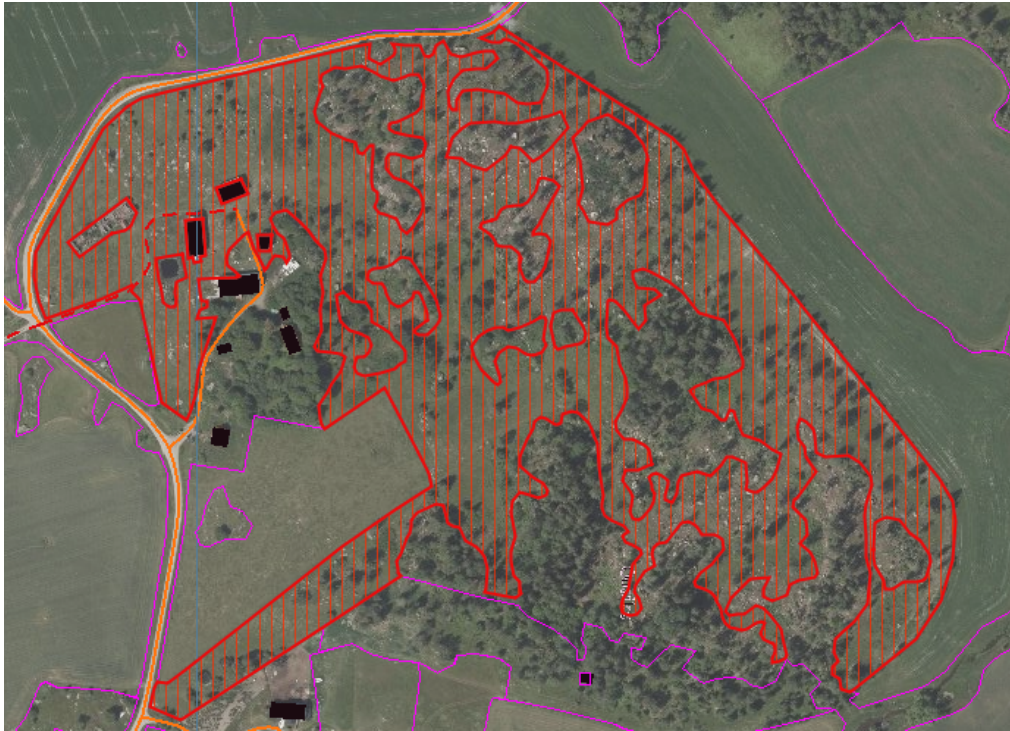
^a Mosaikbete och gräsfattiga marker är från och med 2015 nya nationella markklasser. Tidigare låg dessa i en gemensam markklass som prioriterades regionalt, vilket kunde innebära skillnader mellan i hur olika länsstyrelser arbetade med markerna.

Figur 1. Sammanfattning av betesmarksdefinitionen (inkl. slätterängar) 2009–2014 och 2015–2020, uppdelat på marker med och utan gårdsstöd, samt allmänna och särskilda värden (endast för den första perioden). Betesmarker och slätterängar med allmänna värden är från och med 2015 en gemensam markklass men var separata klasser perioden 2009–2014. Detta påverkar dock inte definitionen så som den är presenterad här.

Det finns dock fortfarande kritik mot definitionerna av betesmarker och slåtterängar. Det beror inte bara på att de fortfarande är relativt komplicerade utan också på att de inte fångar upp alla typer av hävdgynnade gräsmarksnaturtyper. Enligt en rapport om den gemensamma jordbrukspolitikens miljöeffekter (Naturvårdsverket 2018) ligger 40 procent av hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inom Natura 2000-områden utanför den jordbruksmark som ingår i stödsystemen. De främsta orsakerna till detta anges vara att det saknas djurhållande lantbrukare som kan sköta markerna, att ersättningsnivån är för låg och att markerna inte ryms inom betesmarksdefinitionen. Att markerna inte ryms inom definitionen kan ha flera orsaker. Till exempel kan det bero på att de har vuxit igen och behöver restaureras eller att förekomsten av impediment som saknar gräs och örter är så stor att den areal som ger rätt till jordbrukarstöd blir för liten för att vara intressant att söka stöd för.

Definitionen av betesmark är det som styr vilka marker, eller delar av marker, som kan ingå i jordbrukarstödsystemet. I båda de perioder som denna utvärdering undersöker definieras betesmark alltså dels utifrån hur väl markvegetationen lämpar sig som föda för betesdjur, dels utifrån huruvida specifika strukturer såsom tät vegetation och impediment kan ingå i betesmarker som får stöd (se [figur 1](#); se också en mer detaljerad beskrivning i [bilaga 1](#)).

Alla betesmarker som lantbrukare kan få jordbrukarstöd för tecknas in som så kallade block och lagras i en databas. Marker som inte får stöd ingår inte i Jordbruksverkets databas. Att de inte är med i databasen kan bero på att ingen har sökt stöd för markerna eller att de inte uppfyller definitionen av betesmark. De kan också utgöras av täta träd- och buskområden, impediment eller andra mindre områden av annat än vad som ingår i definitionen av betesmark. Då framstår de som hål i dessa betesmarker som ger rätt till stöd (se [figur 2](#)).

Figur 2. I denna betesmark finns såväl byggnader som tätare träd- och buskpartier som inte är godkända för stöd. De syns därför som hål i betesmarken. Godkänd mark är de streckade delarna, och den röda linjen utgör blockets gräns. Dessutom kan det rymmas olika gräsmarksnaturtyper både innanför blocket och i de hål som uppstår på grund av definitionen av vad som kan klassas som betesmark som ger rätt till stöd.

1.3 Utvärderingens syfte och frågeställningar

Utvärderingens syfte är för det första att undersöka hur förändringar i betesmarksdefinitionen i landsbygdsprogrammet under perioderna 2009–2014 och 2015–2020 har påverkat hur betesmarker avgränsas i jordbrukarstödsystemen. För det andra syftar utvärderingen till att undersöka vilka potentiella effekter denna avgränsning har på bevarande av hävdgynnade gräsmarksnaturtyper.

Utvärderingen undersöker två frågor:

1. Hur har förändringen av definitionerna som gjordes mellan programperioderna påverkat areal och struktur av betesmarker som ger rätt till stöd?
2. Hur påverkar nuvarande betesmarksdefinition förutsättningarna att bevara hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inom EU:s habitatdirektiv?

För att svara på fråga 1 har vi valt att fokusera på följande faktorer:

- hålen i betesmarksblocken 2014 och 2019
- dagens status för de block som inte gav rätt till gårdsstöd 2014 men fick miljöersättning
- de ersättningselement som lantbrukare 2014 kunde få gårdsstöd och miljöersättning för.

För att svara på fråga 2 undersöker vi i vilken grad olika hävdgynnade gräs-
markstyper är representerade i betesmark som ger rätt till stöd och vad som
kännetecknar de marker som inte omfattas av jordbrukarstöden.

Utvärderingen bidrar till slututvärderingen av landsbygdsprogrammet
2014–2020 med kvalitativ information för frågor som rör programmets påverkan
på biologisk mångfald och höga naturvärden.

1.4 Avgränsningar

Definitionerna av vad som är en godkänd betesmark skapar grunden för vilka
typer av marker och vilka strukturer som lantbrukare kan få jordbrukarstöd
för. Det är inte bara definitionerna som påverkar lantbrukarnas möjlighet och
vilja att söka jordbrukarstöd. Även skötselvillkor och ersättningsnivåer har stor
inverkan på stödets attraktivitet och effekt. Dessa typer av problemställningar
ingår inte i den här utvärderingen eftersom de redan har utvärderats (se till
exempel Jordbruksverket 2017, 2019b, 2020a). Analyserna i utvärderingen jämför
därtill endast definitionerna som gällde 2009–2014 och 2015–2020 och utesluter
de mindre justeringar som gjordes åren 2007–2009.⁴

⁴ Jordbrukspolitikens programperioder är egentligen 2007–2013, 2014–2020, 2021–2027, men på grund av
förseningar i processerna gällde definitionen från 2009 fram till 2014. Den nya definitionen som gällde
från och med 2015 kommer åtminstone att gälla även 2021.

2 Metod

För att besvara utvärderingsfrågorna har vi använt tillgängliga data i Jordbruksverkets databaser och Naturvårdsverkets kartskikt över Natura 2000-områden och andra skyddade områden samt kompletterande data från flygbildstolkning och fältinventeringar. Geografiskt avgränsade data från databaser och flygbildstolkning har använts för så kallade överlappsanalyser för att se vad data om jordbrukarstöd eller gräsmarksnaturtyper i en datakälla motsvarar i en annan källa (till exempel ett annat år eller en annan typ av data). Kvalitativa data från fältinventeringar har använts för att sammanställa status på hävdgynnade gräsmarksnaturtyper som inte omfattas av nuvarande jordbrukarstöd.

2.1 Data

Vi har använt tre typer av data: befintliga kartskikt, flygbildstolkning och extra fältinventeringar.

2.1.1 Befintliga kartskikt

- **Betesmarksblock för 2014 och 2019.** Endast block som ger rätt till stöd ingår i analyserna i denna utvärdering. Kartskikten innehåller geografisk information om blockets placering och attributdata som visar flera typer av information: information om huruvida blocket är godkänt för gårdsstöd och miljöersättning eller endast miljöersättning, information om arealen, information om när det granskades senast med mera. Följande data från databasen har använts:
 - Betesmarksblock som ger rätt till gårdsstöd och miljöersättning för allmänna eller särskilda värden.
 - Betesmarksblock som endast ger rätt till miljöersättning och inte till gårdsstöd, det vill säga alvarbete, skogsbete, mosaikbete och gräsfattig mark. Under perioden 2007–2014 fanns det också betesmarker och slåtterängar med allmänna och särskilda värden som endast gav rätt till miljöersättning och inte till gårdsstöd (så kallade *miljöblock*; denna typ av block ingår alltså endast i blockdatabasen från 2014).
 - Ersättningselement som gav rätt till miljöersättning 2014. Elementen innehåller geografisk information om områdenas placering samt attributdata om vilka biologiska värden som finns i objektet. Dessa områden är alltså sådana som inte inkluderades i ordinarie betesmarksdefinition men som blev utpekade som särskilt värdefulla och därför ändå ingick i stödsystemet i den första perioden (2009–2014).

- **Markklasslager för 2014 och 2019.** Markklasslagret visar vilka markklasser det finns på olika block, till exempel betesmark med särskilda värden, alvarbete och skogsbete. Ett betesmarksblock kan innehålla flera avgränsade markklasser, men ett definierat markklassområde kan endast omfattas av ett betesmarksblock.
- **Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper.** För att samla data på hävdgynnade gräsmarksnaturtyper använde vi oss av kartskikt över hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inventerade i ängs- och betesmarksinventeringen (TUVA; Jordbruksverket 2020b) och inom Natura 2000-områden och andra skyddade områden (Naturvårdsverket 2009, 2014). Utifrån dessa två kartskikt skapades ett nytt kartskikt som visar hävdgynnade gräsmarksnaturtyper. Vid sammanslagningen prioriterades naturtyp i ängs- och betesmarksinventeringen framför Natura 2000-områden och andra skyddade områden om dessa hade en geografisk överlappning. Högörtängar och svämängar anses inte vara beroende av hävd i form av bete eller slåtter och är därför inte med i urvalet. Strandängar vid Östersjön har inte alltid ett hävdbehov på samma sätt som andra gräsmarksnaturtyper men är ändå med i urvalet.

2.1.2 Flygbildstolkning

För att undersöka vad som inte räknades som jordbruksmark inom betesmarkerna 2019, flygbildstolkades ett stickprov av de hål som fanns i betesmarksblocken 2019. Vi flygbildstolkade 1 100 hål, uppdelade i elva grupper baserat på betesmarksblockets markslag och storlek på hålet (se [tabell 7](#) i [avsnitt 3](#)).

I flygbildstolkningen valde vi att endast inkludera betesmarker och slåtterängar med allmänna och särskilda värden samt alvarbete. Skogsbete, mosaikbete och gräsfattig mark ingick inte. Det beror på dessa markers egenskaper, som gjorde att vi antog att den största mängden hål skulle vara skog utan fodervärde (skogsbete och gräsfattig mark) respektive hällar och vatten (mosaikbete). Dessutom skulle det ha varit svårt att urskilja hällar och vatten i en flygbildstolkning, eftersom träd och buskar ofta skymmer sådana strukturer i dessa typer av marker.

Inför flygbildstolkningen togs ett kartskikt fram över alla identifierade hål i blockdatabasen för 2019. I kartskiktet togs ett stickprov från de utvalda grupperna. Flygbildstolkningen av hålets innehåll gjordes genom att granska aktuella flygbilder och flygbilder från 2009 till 2011. Hål i betesmarksblock som gav rätt till stöd flygbildstolkades med avseende på innehåll och kategoriserades enligt [tabell 2](#). Hål som innehöll mer än en kategori, till exempel odlingsröse och träd och buskar, placerades i den kategori som utgjorde störst andel. Flygbildstolkningen utfördes av erfarna flygbildstolkare på Jordbruksverket.

Tabell 2. Strukturtyper som användes för att kategorisera ängs- och betesmarksblocks håll.

Kategori nummer	Strukturtyper
1	Stenmurar, odlingsrösen, stensamlingar, hållar utan träd och buskar
2	Träd och buskar (samt sten) som även finns i flygbild 2009–2011
3	Träd och buskar (samt sten) som inte finns i flygbild 2009–2011
4	Gräs, halvgräs, ormbunskväxter och annan vegetation (det vill säga endast fältskikt)
5	Annan typ av mark eller markanvändning, till exempel planterad skog, byggnader, tomtmark, hårdgjorda ytor
6	Vatten (inklusive sjöar)
7	Övrigt, svårbedömt

2.1.3 Fältinventering

För att ta reda på statusen på hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inom Natura 2000-områden som inte ingår i blockdatabasen inventerades ett urval av dessa marker. Vi valde ut sex län som dels är representativa för sin landsdel, dels har flest Natura 2000-områden med hävdgynnade gräsmarksnaturtyper som inte har jordbrukarstöd: Gotlands län, Skåne län, Västra Götalands län, Uppsala län, Västernorrlands län och Jämtlands län. Urvalet av områden som skulle inventeras varierade mellan län för att det skulle vara praktiskt genomförbart. Inventeringen skulle dessutom samordnas med annat fältarbete, framför allt ängs- och betesmarksinventeringen, och länen valde själva vilka objekt som kunde inventeras utifrån en första prioriteringslista. För inventeringen utformade vi en fältblankett och anvisningar (se [bilaga 2](#)) och länsstyrelserna utförde inventeringen. Gotlands län genomförde inte inventeringen och ingår därför inte i sammanställningen i denna rapport.

2.2 Analys

Vi har analyserat data genom att jämföra olika typer av geografiska data från olika tidpunkter genom så kallade överlappsanalyser. Dessa data, liksom data från fältinventeringarna, har sedan sammanställts i jämförande tabeller. Överlappsanalyser gjordes i QGIS 3.10.6. Sammanställningar av data gjordes i R (R Core Team 2020) och Excel.

2.2.1 Arealer och strukturer av betesmarksblock

För att undersöka hur förändringen av definitionerna har påverkat areal och struktur av betesmarker som ger rätt till stöd (fråga 1) använde vi oss av data från befintliga kartskikt och flygbildstolkning.

Som ett första steg skapade vi en databas/tabell där varje håll i betesmarksblocken representeras med areal, markklass, län samt ID och storlek på det block som omger hålet. Annan typ av mark som ger rätt till stöd (till exempel

åkermark) inuti ett betesmarksblock räknades inte som hål i denna analys. Hål som var mindre än 10 m² togs inte heller med i analysen, eftersom det är mest sannolikt att de är resultat av mindre fel vid digitalisering av block.

För att undersöka hur betesmarksblockens struktur har påverkats av förändringarna i definitionen sammanställde vi statistik över antalet och arealen av hål i betesmarkerna för 2014 och 2019. Vi sammanställde statistiken både generellt och per markklass. Vi sammanställde de identifierade strukturerna (flygbildstolkning, se [tabell 3](#)) hos hålen 2019 för markklasserna betesmarker och slåtterängar med allmänna respektive särskilda värden samt hos alvarbete. På så sätt kunde vi få en mer detaljerad bild av vad dessa hål innehåller.

Vi undersökte också i vilken utsträckning de betesmarksblock som 2014 inte gav rätt till gårdsstöd (så kallade miljöblock) omfattades av jordbrukarstöd av olika slag 2019. Dagens stödformer delades upp i olika markklasser och typer av stöd, inklusive pro rata-avdrag. Vidare undersökte vi huruvida ersättningsselement 2014 räknades som jordbruksmark eller inte 2019. Det gjorde vi genom att jämföra dessa ytor 2014 med blockdatabasen 2019 för de tolv län där sådana ersättningsselement blivit registrerade.

2.2.2 Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper i betesmarksblock

För att undersöka hur förändringen av definitionerna har påverkat förutsättningarna att bevara hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inom EU:s habitatdirektiv (fråga 2) använde vi oss av data från befintliga kartskikt och fältinventeringsdata.

Först gjorde vi en jämförelse mellan blockdatabasen och det kartskikt vi tagit fram över hävdgynnade gräsmarksnaturtyper. Vi gjorde dels en generell jämförelse för att se om dessa gräsmarksnaturtyper omfattas av jordbruksmark i blockdatabasen eller inte, dels specifika jämförelser med markklasser och block med pro rata-avdrag i blockdatabasen 2019. I en tilläggsanalys undersökte vi även i hur stor omfattning hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inom Natura 2000-områden omfattas av jordbruksblock (betesmark) som gav rätt till stöd. Den analysen avgränsades till arealer nedanför fjällgränsen.

Vi undersökte även huruvida definitionerna kan vara ett hinder för att sköta markerna med jordbrukarstöd. För att göra det använde vi data från fältinventeringen av hävdgynnade gräsmarksnaturtyper i Natura 2000-områden och andra skyddade områden utanför blockdatabasen. Vi sammanställde skötselstatusen på dessa marker per naturtyp. Inventeringsresultaten kunde till exempel ge svar på i vilken utsträckning dessa marker sköts även utan jordbrukarstöd och hur stor andel som är i behov av och lämpar sig för restaurering (se [bilaga 2](#) för fullständiga fältprotokoll).

Eftersom inventeringen inte var slumpmässig och jämnt fördelad över Sverige kan resultaten inte ses som representativa för hela landet. Resultaten bör därför

bara ses som exempel på hur det ser ut i de hävdgynnade gräsmarker som ligger utanför blockdatabasen. Dessutom blev en stor del av dessa data registrerade i kvalitativa termer och var därför svåra att sammanställa kvantitativt. En viktig del av denna information bestod till exempel av huruvida hela eller delar av ett område ansågs vara möjligt och rimligt att restaurera. Här har vi tolkat den kvalitativa informationen för att uppskatta en arealandel som ansågs vara lämplig att restaurera. Det resulterade i många fall i en godtycklig 75-procentig andel för marker definierade som lämpliga att restaurera, om inget annat angetts i fältprotokollet. Vi diskuterar möjliga orsaker till de resultat vi fick, men vi diskuterar inte i detalj de gräsmarksnaturtyper som var sparsamt representerade i datagrundlaget från fältinventeringarna.

3 Resultat

Vi presenterar här resultaten från utvärderingen i två avsnitt. Varje avsnitt avhandlar en av utvärderingens frågor.

[Avsnitt 3.1](#) presenterar resultat för att besvara fråga 1: ”Hur har förändringen av definitionerna som gjordes mellan programperioderna påverkat areal och struktur av betesmarker som ger rätt till stöd?” Resultaten redogör för

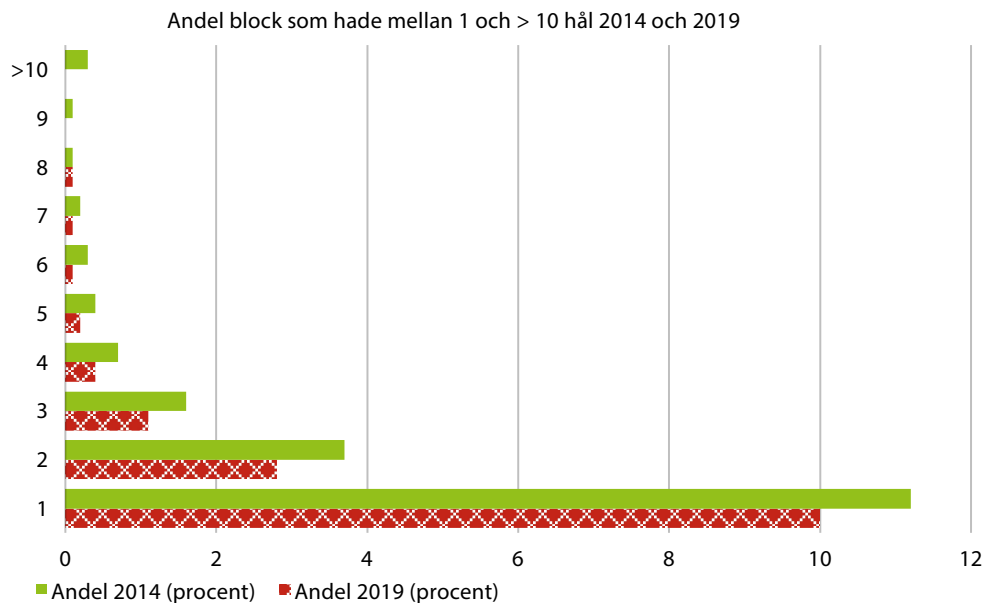
- antal, andelar och arealer av håll i betesmarksblocken 2014 och 2019
- status 2019 för de block som inte gav rätt till gårdsstöd 2014 men fick miljöersättning
- de ersättningselement som lantbrukare 2014 kunde få specialstöd för.

[Avsnitt 3.2](#) presenterar resultat för att besvara fråga 2: ”Hur påverkar nuvarande betesmarksdefinition förutsättningarna att bevara hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inom EU:s habitatdirektiv?” Här presenteras i vilken grad olika hävdgynnade gräsmarkstyper är representerade i betesmarker som ger rätt till stöd och vad som kännetecknar de marker som inte omfattas av jordbrukarstöden.

3.1 Betesmarksblocks arealer och struktur

I blockdatabasen 2014 fanns 236 819 betesmarksblock som gav rätt till stöd. Blocken omfattade 480 310 hektar. Av dessa block hade 44 000 ett håll eller fler. Det motsvarar knappt 20 procent av blocken (se [figur 3](#)). Det största antalet håll på ett block var 57 stycken.

I blockdatabasen 2019 fanns 214 600 betesmarksblock som gav rätt till stöd. Dessa block omfattade 466 500 hektar, varav totalt cirka 32 000 hade ett håll eller fler. Det motsvarar ungefär 15 procent av blocken (se [figur 3](#)). Det största antalet håll på ett block var 37 stycken. Av de 214 600 betesmarksblocken fick 5 108 stycken (cirka 2 procent) avdrag genom pro rata under 2018. Det totala avdraget var knappt 800 hektar, vilket motsvarar 0,2 procent av den totala arealen.

Figur 3. Andelen block med betesmark (som gav rätt till stöd) med olika antal hål 2014 och 2019.

År 2019 utgjorde hålens areal mindre än 5 procent av betesmarken i 66 procent av alla betesmarker med hål, och i 86 procent av markerna utgjorde hålens areal mindre än 10 procent av arealen (se [tabell 3](#)). Observera att det finns hål som aldrig kan vara betesmark oavsett hur definitionen ser ut eftersom det är annan markanvändning, till exempel byggnader, tomt och produktionsskog.

Tabell 3. Betesmarksblock vars areal delvis utgjordes av hål 2019. Andelen hål har räknats ut genom att dividera hålets/hålens areal med summan av hålets/hålens areal och blockets areal. För de olika andelarna anges antalet block, andelen block av samtliga block med hål (procent av de 32 004 blocken) samt andelen block av summan (procent av det totala antalet block 2019). Observera att de avrundade talen i kolumn tre inte summerar till 100 procent.

Andel hål (%)	Antal block	Andel block av samtliga block med hål (%)	Andel block av det totala antalet block (%)
≤ 0,9	5 905	18,5	2,8
1,0–4,9	15 181	47,4	7,1
5,0–9,9	6 397	20,0	3,0
10,0–24,9	3 992	12,5	1,9
25,0–49,9	498	1,6	0,2
≤ 50	31	0,1	0,0
Summa	32 004	100,0	14,9

3.1.1 Andelen block med hål och hålens arealandelar varierar mellan markklasser

Andelen block med hål varierar mellan markklasser och har generellt sett minskat från 2014 till 2019. Till exempel hade 23 procent av alla block med

allmänna värden hål 2014, men endast 13 procent av dessa block hade hål 2019. För alvarbete har andelen block med hål däremot ökat från 21 till 24 procent mellan dessa år (se [tabell 4](#)).

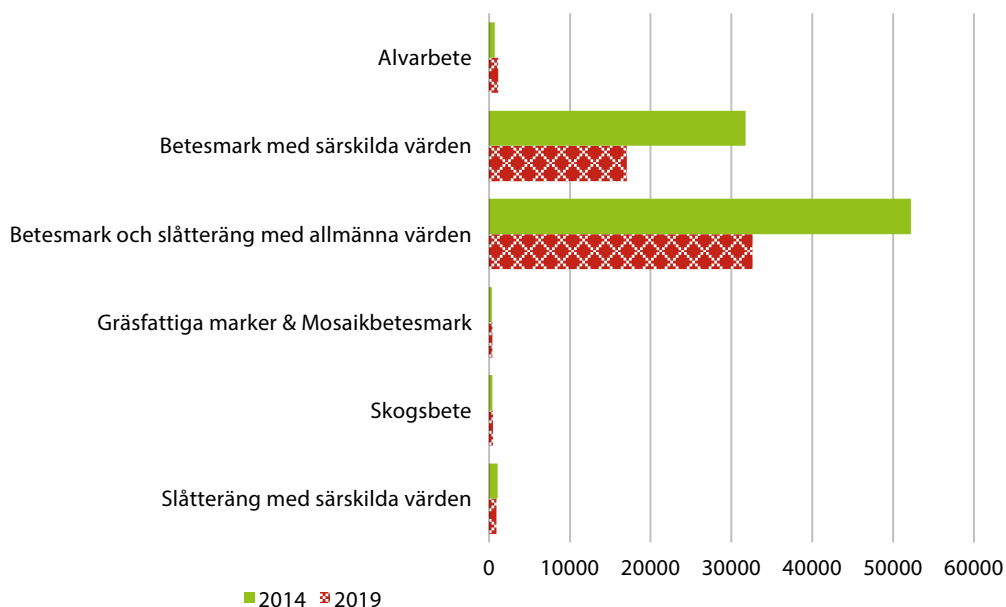
Hålen utgjorde 2014 cirka 8 400 hektar av betesmarkerna och hade 2019 minskat till cirka 7 900 hektar. Om man ser på arealandelen hål inom respektive markklass var den 2014 störst i betesmarker med särskilda värden (2,3 procent), skogsbete (2,0 procent) och alvarbete (1,7 procent). År 2019 var arealandelen hål i stället störst i skogsbete och alvarbete (båda 2,2 procent). Arealandelen hål har alltså minskat i betesmarker med särskilda värden, medan högst arealandel hål 2019 återfanns i de markklasser där arealandelen hål har ökat sedan 2014 (se [tabell 4](#)).

Tabell 4. Andelen block med hål och arealandel hål per markklass för 2014 och 2019 samt förändring mellan dessa år uttryckt i procentenheter. Tabellen visar endast utvalda markklasser och summa av dessa markklasser.

Markklass	Andel block med hål 2014 (%)	Andel block med hål 2019 (%)	Förändring i andel block med hål (procentenheter)	Arealandel hål i block 2014 (%)	Arealandel hål i block 2019 (%)	Förändring i arealandel hål i block (procentenheter)
Alvarbete	21	24	3	1,7	2,2	0,5
Betesmark med särskilda värden	21	20	-1	2,3	1,9	-0,4
Betesmark och slåtteräng med allmänna värden	23	13	-11	1,6	1,6	0,0
Gräsfattiga marker & Mosaikbetesmark	12	10	-2	1,7	1,9	0,2
Skogsbete	10	12	1	2,0	2,2	0,2
Slåtteräng med särskilda värden	12	11	-1	0,9	0,8	-0,1
Summa	22	14	-8	1,8	1,7	-0,1

3.1.2 Merparten av hålen mindre än 1 000 m²

Det totala antalet hål har mellan 2014 och 2019 minskat med cirka 34 000 stycken (39 procent). Antalet betesmarker i blockdatabasen minskade under samma period med 22 000. Det är minskningen av antalet hål i betesmarker och slåtterängar som ger en total generell minskning. Antalet hål har i stället ökat i markklasserna alvarbete, skogsbete och mosaikbetesmarker/gräsfattiga marker (se [figur 4](#)).

Figur 4. Antalet hål 2014 och 2019 i de vanligast förekommande markklasserna.

Det är framför allt antalet små hål som har minskat mellan 2014 och 2019. År 2014 var 81 procent av antalet hål som var mindre än 1 000 m² (0,1 hektar). Mot-svarande siffra för 2019 var 66 procent. Bara någon enstaka procent av antalet hål var större än 1 hektar, men dessa utgjorde alltså en större andel av hålen 2019 på grund av minskningen av antalet små hål (se [tabell 5–6](#)).

Tabell 5. Antal hål i olika storleksklasser (i hektar) på block med olika markklasser 2014.

Antal hål i storleksklass (hektar)	< 0,01	0,01–0,05	0,05–0,1	0,1–0,5	0,5–1	1–5	5–10	> 10	Summa
Alvarbete	17	118	77	287	84	86	17	0	686
Betesmark med särskilda värden	2 569	17 767	5 145	5 078	728	458	21	8	31 774
Betesmark och slåtteräng med allmänna värden (inkl. "okänd markklass")	8 027	27 841	7 594	7 628	786	348	4	1	52 229
Gräsfattiga marker och mosaikbetesmark	28	110	65	120	25	22	0	0	370
Skogsbete	16	41	53	191	71	54	6	2	434
Slåtteräng med särskilda värden	468	398	94	86	17	6	0	0	1 069
Summa	11 125	46 275	13 028	13 390	1 711	974	48	11	86 562
Andel (%)	13	53	15	15	2	1	0	0	100
Summa areal (ha)	76	1 177	960	2 864	1 214	1 817	337	166	8 610

Tabell 6. Antal hål i olika storleksklasser (i hektar) på block med olika markklasser 2019.

Antal hål i storleksklass (hektar)	< 0,01	0,01–0,05	0,05–0,1	0,1–0,5	0,5–1	1–5	5–10	> 10	Summa
Alvarbete	14	43	62	769	109	98	17	1	1 113
Betesmark med särskilda värden	1 321	3 778	5 295	5 543	693	414	19	4	17 067
Betesmark och slåtteräng med allmänna värden (inkl. "okänd markklass")	4 188	10 518	8 619	8 108	813	332	7	2	32 587
Gräsfattiga marker och mosaikbetesmark	12	45	73	237	29	22	2	0	420
Skogsbete	13	43	56	266	70	48	5	1	502
Slåtteräng med särskilda värden	338	233	135	177	17	10	0	0	910
Summa	5 886	14 660	14 240	15 100	1 731	924	50	8	52 599
Andel (%)	11	28	27	29	3	2	0	0	100
Summa areal (ha)	34	370	1 006	3 078	1 185	1 690	340	131	7 834

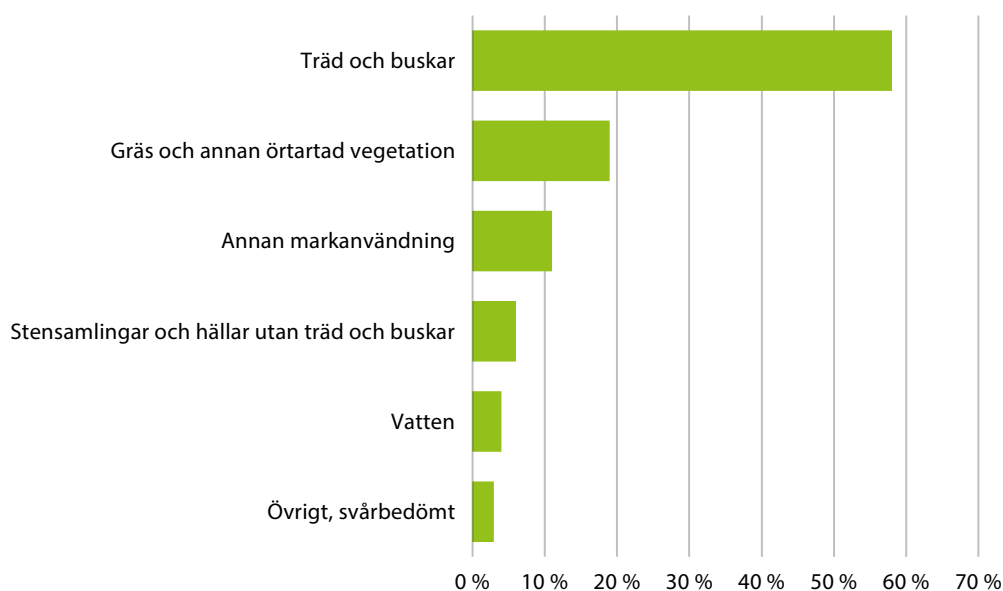
3.1.3 Hålen innehöll framför allt träd- och buskområden

Genom flygbildstolkning samlades data in om vad hål i betesmarksblock 2019 innehöll med avseende på vegetation och andra strukturer. För att göra denna del av analysen praktisk möjlig gjordes ett slumpmässigt stratifierat urval baserat på markklass och storlek på hål. Det resulterade i stickprovsstorleksfördelningen presenterad i [tabell 7](#).

Tabell 7. Antalet hål i respektive storleksklass samt antalet i stickprov i de tre markklasserna som valdes ut för flygbildstolkning. Stickprovet ligger till grund för resultaten presenterade i [bilaga 3](#).

Markklass och hål	< 0,05 ha	0,05–0,1 ha	0,1–0,5 ha	> 0,5 ha	Summa
Totalt antal hål i betesmarker och slätterängar med allmänna värden	14 706	8 619	8 108	1 154	32 587
Stickprov av hål i betesmarker och slätterängar med allmänna värden	100	100	100	100	400
Totalt antal hål i betesmarker och slätterängar med särskilda värden	5 670	5 430	5 720	1 157	17 977
Stickprov av hål i betesmarker och slätterängar med särskilda värden	100	100	100	100	400
Totalt antal hål i alvarbete	119 (inklusive hål i storleken 0,05–0,1 ha)	119 (inklusive hål som är mindre än 0,05 ha)	769	225	1 113
Stickprov av hål i alvarbete	100 (inklusive hål i storlekarna mindre än 0,05 ha och 0,05–0,1 ha)	100 (inklusive hål i storlekarna mindre än 0,05 ha och 0,05–0,1 ha)	100	100	300

Generellt dominerades hålen i de tre markklasserna av träd och buskar. Dessa vegetationsstrukturer utgjorde nästan 60 procent av hålen, medan knappt 20 procent utgjordes av fältvegetation som inte betas av betesdjuren (se [figur 5](#)).

Figur 5. Andelen hål av olika strukturyper 2019 i betesmarker och slätterängar med allmänna värden, betesmarker och slätterängar med särskilda värden samt alvarbeten.

I betesmarker och slåtterängar, både med allmänna och särskilda värden, bestod hålen framför allt av träd och buskar, som även fanns cirka tio år tidigare. Träd och buskar förekom främst i hål som var större än 500 m² (0,05 hektar) och utgjorde en större andel av hålen ju större hålen var. I hål som var mindre än 500 m² var det framför allt förekomsten av fältvegetation som betesdjuren inte äter som har lett till att områdena inte godkändes för stöd. I denna grupp av små hål fanns också en stor andel av annan typ av mark, främst byggnader och tomtmark (se [bilaga 3](#)). Även i alvarbeten var dominansen av hål som består av träd och buskar (som även fanns för tio år sedan) stor och fanns i tre fjärdedelar av hålen. I de minsta hålen (< 0,1 hektar) var annan typ av mark vanligast också i alvarbetesmarker (se [bilaga 3](#)).

3.1.4 Tre fjärdedelar av miljöblocken 2014 ingår i databasen 2019

Vi analyserade i vilken utsträckning miljöblocken, alltså de betesmarksblock som år 2014 gav rätt till miljöersättning men inte gårdsstöd, omfattades av blockdatabasen 2019 eller inte. Totalt omfattades 76 procent av miljöblocken av blockarealen 2019. Av den blockareal som hade definierats som särskilda värden 2014 omfattades 64 procent av marker med särskilda värden i blockdatabasen 2019. Ytterligare 14 procent av blockarealen ingick, men som allmänna värden, medan 22 procent inte ingick i databasen 2019. Bland den blockareal som 2014 definierades som allmänna värden ingick endast 17 procent som särskilda värden i 2019 års databas, men ytterligare 58 procent av arealerna ingick som allmänna värden. Av denna blockareal med allmänna värden 2014 ingick 25 procent inte i blockdatabasen 2019 (se [tabell 8](#)). Av blocken med tidigare särskilda värden ingick 4,5 procent i block med pro rata-avdrag 2019. Av blocken med tidigare allmänna värden ingick 2,1 procent i blocken med pro rata-avdrag. Dessa arealer var främst kopplade till marker med särskilda värden 2019 (se [tabell 8](#)).

Tabell 8. Status år 2019 på de block som 2014 inte fick gårdsstöd men miljöersättning. Här visas andelen av block med särskilda respektive allmänna värden och huruvida de ingick i blockdatabasen 2019. Tabellen visar hur stor andel av dessa arealer som 2019 ingick i kategorierna bete, särskilda respektive allmänna värden, annat (främst åkermark) eller hade hamnat utanför blockdatabasen. Separata kolumner visar motsvarande uppdelning för bete, särskilda och allmänna värden med pro rata-avdrag 2019.

Kategori 2014	Bete, total	Bete, pro rata	Särskilda värden, total	Särskilda värden, pro rata	Allmänna värden, total	Allmänna värden, pro rata	Annat	Utanför block
Miljöblock med särskilda värden 2014 (%)	78,0	4,5	63,8	4,2	14,1	0,2	0,1	21,9
Miljöblock med allmänna värden 2014 (%)	74,6	2,1	16,8	1,0	57,8	1,2	0,5	24,8

3.1.5 Ersättningselement

Länsstyrelserna kunde fram till 2014 definiera så kallade ersättningselement, som skulle ge rätt till ersättning trots att de inte ingick i definitionen av betesmark. Möjligheten att registrera ersättningselement nyttjades i störst utsträckning av Kalmar län och Västra Götalands län, där sammanlagt cirka 85 procent av arealen med ersättningselement låg. Av de tidigare ersättningselementen var det totalt 85 procent av arealen som var godkänd jordbruksmark 2019, med en något högre andel för Kalmar län och Västra Götalands län. I Uppsala län registrerades fler ersättningselement (20) än i Västra Götalands län (18) fram till 2014, men dessa utgjorde endast 7,2 hektar totalt. Bland dessa 20 element omfattades endast 49 procent av den totala arealen av jordbrukarstöd 2019 (se [tabell 9](#)).

Tabell 9. Arealen och antalet ersättningselement per län där dessa element förekom 2014 och hur stor andel av dessa arealer som omfattades av betesmarksblock som gav rätt till stöd 2019.

Län	Antal objekt	Areal (hektar)	Andel av total areal ersättningselement (%)	Arealandel inom block som gav rätt till stöd 2019 (%)
Stockholms län	1	0,2	0	100
Uppsala län	20	4,6	3	49
Södermanlands län	1	7,2	5	99
Östergötlands län	2	0,2	0	100
Kronobergs län	1	0,0	0	100
Kalmar län	103	66,2	42	93
Gotlands län	1	0,7	0	69
Skåne län	9	3,6	2	18
Hallands län	4	0,9	1	16
Västra Götalands län	18	68,0	43	86
Örebro län	3	1,3	1	99
Västernorrlands län	1	3,6	2	17
Summa	164	156,5	100	85

3.2 Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper

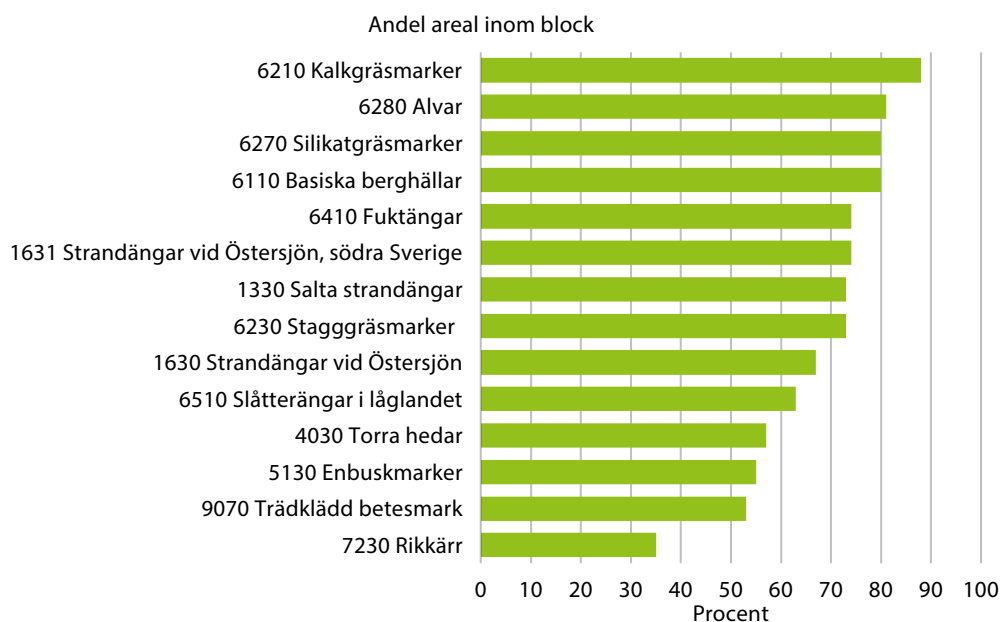
För att förstå hur olika naturtypsvärden eventuellt kan påverkas av betesmarksdefinitionen i dag undersökte vi i vilken omfattning hävdgynnade gräsmarkstyper är representerade i betesmarker som ger rätt till stöd. Dessutom undersökte vi vad som kännetecknar de områden med hävdgynnade gräsmarkstyper som inte omfattas av jordbrukarstöden.

3.2.1 Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper i betesmarker som gav rätt till stöd 2019

Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper karteras inom både ängs- och betesmarksinventeringen (TUVA) och i basinventeringen av Natura 2000-områden och

andra skyddade områden. Drygt 70 procent av dessa karterade naturtyper låg inom betesmarksblock som 2019 gav rätt till stöd. Vissa av naturtyperna är vanliga i betesmarksblocken, till exempel kalkgräsmarker, alvar och silikatgräsmarker. De har alla 80 procent eller mer av arealen inom blocklagd mark. Andra hävdgynnade gräsmarksnaturtyper har en relativt låg andel av arealen inom betesmarksblock, till exempel rikkärr (35 procent) och trädklädda betesmarker (53 procent) (se [tabell 10](#) och [figur 6](#)).

Av den godkända arealen med naturtyp har 4 procent avdrag på stödarealen i form av pro rata. Av den godkända arealen med salta strandängar och gräs-sandhed är det drygt 6 respektive 12 procent som finns i marker som har avdrag genom pro rata, medan andra gräsmarksnaturtyper har en betydligt lägre andel (se [tabell 10](#)).

Figur 6. Andel av gräsmarksnaturtyper, som omfattar mer än 1 000 hektar och återfinns inom betesmarksblock som ger rätt till stöd.

Tabell 10. Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inventerade i ängs- och betesmarksinventeringen och i den så kallade basinventeringen av Natura 2000-områden och andra skyddade områden, arealer och andel som ingår i betesmarksblock.

Naturtyp	Total area naturtyp (ha)	Area naturtyp i block (ha)	Area naturtyp i block med prorata-avdrag (ha)	Andel i block (%)	Andel i prorata-block (%)
1310 Glasörtsstränder	240	97	5	40,4	2,1
1330 Salta strandängar	2 190	1 596	143	72,9	6,5
1630 Strandängar vid Östersjön	9 308	6 237	527	67,0	5,7
2130 Grå dyner	718	426	21	59,3	2,9
2320 Rissandhedar	117	11	0	9,4	0,0
2330 Grässandhedar	506	432	61	85,4	12,1
4010 Fukthedar	505	387	31	76,6	6,1
4030 Torra hedar	8 218	4 667	451	56,8	5,5
5130 Enbuskmarker	4 305	2 381	220	55,3	5,1
6110 Basiska berghällar	1 687	1 355	2	80,3	0,1
6120 Sandstäpp	120	88	0	73,3	0,0
6210 Kalkgräsmarker	17 624	15 443	620	87,6	3,5
6230 Stagg-gräsmarker	2 052	1 499	99	73,1	4,8
6270 Silikatgräsmarker	35 650	28 454	1 631	79,8	4,6
6280 Alvar	19 369	15 763	72	81,4	0,4
6410 Fuktängar	30 426	22 491	684	73,9	2,2
6510 Slätterängar i låglandet	2 005	1 269	52	63,3	2,6
6520 Höglänta Slätterängar	368	226	9	61,4	2,4
6530 Lövängar	465	323	7	69,5	1,5
7230 Rikkärr	2 123	752	22	35,4	1,0
9070 Trädklädd betesmark	39 814	21 223	882	53,3	2,2
Summa	177 810	125 120	5 539	70,4	3,1

De hävdgynnade gräsmarksnaturtyperna i [tabell 10](#) omfattas i olika hög grad av miljöersättningsens olika markklasser. Totalt finns det knappt 127 000 hektar karterad hävdgynnad naturtyp i markklasserna, inklusive mosaik (mosaikstruktur av klassade naturtyper). Av denna areal återfinns 97 procent i fyra av markklasserna: betesmarker respektive slätterängar med särskilda värden, alvarbeten och skogsbeten (se [tabell 11](#)). Av arealen i markklasserna saknar 47 procent karterad hävdgynnad naturtyp (som inkluderar kategorierna kultiverad fodermark, utvecklingsmark, ingen naturtyp, övrig mark och odefinierad mark). Det kan även finnas naturtyp i marker med allmänna värden, men eftersom allmänna värden inte är karterad på motsvarande sätt som de markklasser som länsstyrelsen fastställer är de inte med i [tabell 11](#).

Tabell 11. Areal hävdgynnade gräsmarksnaturtyper i olika markklasser inom betesmarks-arealer som ger rätt till stöd, både gård/miljö och miljö. I tabellen ingår naturtypsklassade hävdgynnade gräsmarksnaturtyper där minst 10 hektar omfattas av markklasser.

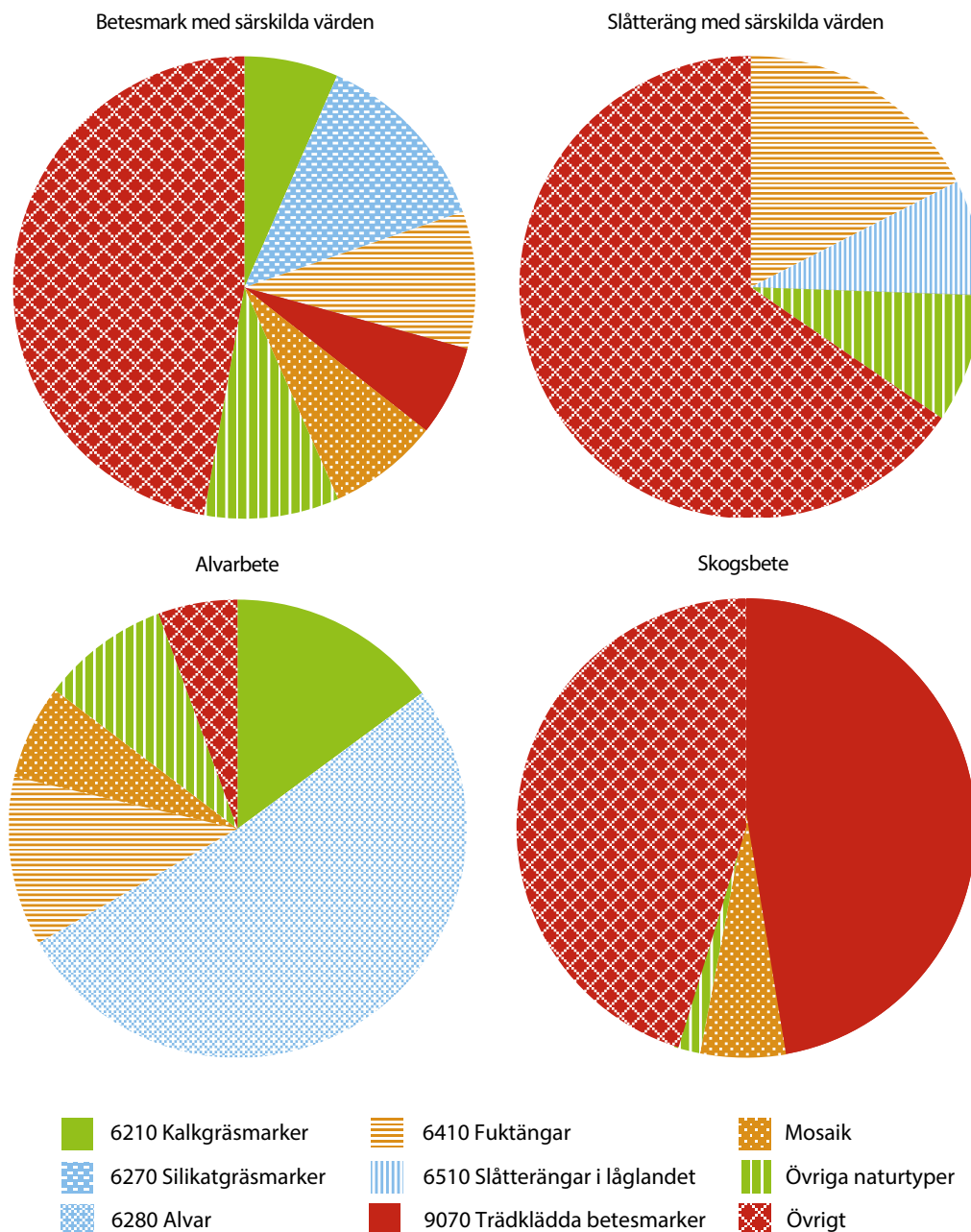
Naturtyp	Betesmark med särskilda värden (ha)	Alvarbete (ha)	Gräsfattiga marker (ha)	Mosaik-betesmark (ha)	Skogsbete (ha)	Slätteräng med särskilda värden (ha)	Totalt (ha)
1310 Glasörtstränder	96	0	0	1	0	1	97
1330 Salta strandängar	1 426	14	11	15	0	15	1 482
1630 Strandängar vid Östersjön	3 618	0	1	7	13	72	3 710
2130 Grå dyner	496	1	0	0	0	0	497
2320 Rissandhedar	11	0	0	0	0	0	11
2330 Grässandhed	376	0	0	0	0	6	382
4010 Fukthedar	266	0	0	113	0	0	379
4030 Torra hedar	3 854	0	0	409	4	28	4 299
5130 Enbuskmarker	1 580	514	0	63	32	2	2 191
6110 Basiska berghällar	51	1 344	0	0	2	0	1 398
6120 Sandstäpp	99	0	0	0	0	3	102
6210 Kalkgräsmarker	10 691	4 023	2	12	20	47	14 796
6230 Staggräsmarker	1 127	0	0	17	2	18	1 185
6270 Silikatgräsmarker	21 351	0	13	115	58	165	21 870
6280 Alvar	1 590	13 989	0	3	39	1	15 622
6410 Fuktängar	15 620	3 225	145	38	31	2 072	21 142
6510 Slätterängar i låglandet	146	0	1	1	1	961	1 117
6520 Höglänta slätterängar	15	2	0	0	0	126	149
6530 Lövängar	48	0	1	0	1	232	282
7230 Rikkärr	588	0	0	0	29	56	674
9070 Trädklädda betesmarker	10 307	568	513	103	6 324	45	17 860
Mosaik ^a	12 622	1 810	47	1 780	749	251	17 418
Summa Naturtyper	85 978	25 490	736	2 675	7 306	4 100	126 662
Övrigt ^b	76 834	1 512	764	2 725	6 037	7 759	111 092
Summa	162 812	27 002	1 500	5 400	13 343	11 859	237 754
Andel naturtyp	53 %	94 %	50 %	50 %	55 %	35 %	53 %

^a Mosaik består av områden där naturtyperna i tabellen samt andra gräsmarkstyper är insprängda i varandra. För varje mosaikyta finns en klassning av hur stor andel som är respektive ingående naturtyp, men i denna utvärdering används bara naturtypen ”mosaik”.

^b I kategorin Övrigt ingår allt som inte är en definierad hävdgynnad naturtyp, det vill säga kartläggningsskategorier kultiverad fodermark, utvecklingsmark, ingen naturtyp, övrig mark och odefinierad mark.

I betesmarker med särskilda värden finns många olika gräsmarksnaturtyper representerade, men gräsmarksnaturtyperna silikatgräsmark, fuktängar, kalkgräsmarker och trädklädda betesmarker är vanligast och utgör tillsammans drygt 35 procent av den totala arealen i denna markklass (se [figur 7](#)). I slätterängar med särskilda värden är det framför allt fuktängar och slätterängar i låglandet som finns representerade bland gräsmarksnaturtyperna (tillsammans

utgör de drygt 25 procent). Men här är också en stor del av arealerna av annan eller okänd naturtyp. Över hälften av blockarealen alvarbeten utgörs av alvar, medan skogsbete representeras till 47 procent av karterad naturtyp trädklädda betesmarker (se [figur 7](#)).

Figur 7. Fördelning av gräsmarksnaturtyper inom de fyra markklasserna betesmark med särskilda respektive allmänna värden, alvarbete och skogsbete. Av naturtypsarealen finns 97 procent representerad. Här redovisas hävdgynnade gräsmarksnaturtyperna med mer än 5 procent arealandel av markklassen separat. Andra gräsmarksnaturtyper ingår i "Övriga naturtyper", och icke hävdgynnade gräsmarksnaturtyperna ingår i "Övrigt". Observera att andelarna endast gäller naturtypskarterade arealer samt att gräsmarksnaturtyper i teckenförklaringen som underskrider 5 procent arealandel ingår i "Övriga naturtyper", om de inte är representerade i diagrammet för en markklass.

3.2.2 Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper utanför betesmarker som ger rätt till stöd

Vi gjorde en fältinventering för att undersöka status på marker som tillhörde de 30 procent av hävdgynnad gräsmarksnaturtypsareal som ligger utanför blockdatabasen. Fältinventeringen gjordes av totalt 103 Natura 2000-områden och skyddade områden som ligger utanför betesmarker som ger rätt till stöd. Områdena var fördelade på de fem olika länen enligt följande:

- Skåne län: 21 områden
- Västra Götalands län: 23 områden
- Uppsala län: 28 områden
- Jämtlands län: 24 områden
- Västernorrlands län: 7 områden.

Totalt omfattade de drygt 100 områdena 263 hektar. Varje avgränsat område definierades som en Natura 2000-naturtyp, med totalt 16 gräsmarksnaturtyper representerade i inventeringarna. Flest områden, och störst arealer, bestod av följande gräsmarksnaturtyper:

- trädklädd betesmark: 28 områden (123 hektar)
- svämängar: 12 områden (74 hektar)
- strandängar vid Östersjön: 8 områden (8 hektar)
- hållmarkstorräng: 8 områden (7 hektar)
- torra hedar: 7 områden (14 hektar).

Några gräsmarksnaturtyper fanns endast representerade i ett eller några få områden (se [tabell 12](#)).

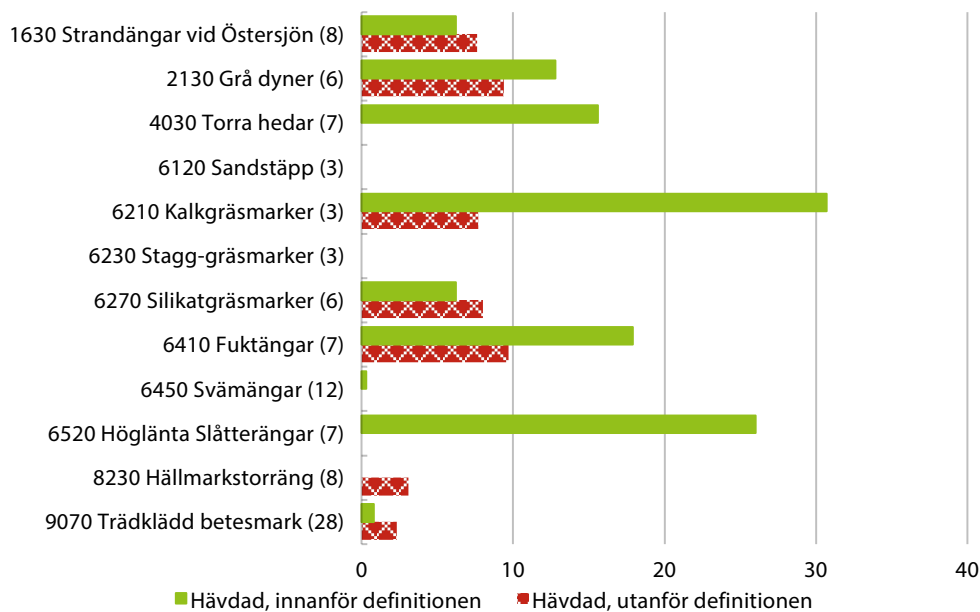
Totalt användes 24 av 103 områden helt eller delvis som betesmark och representerade en naturtypsstatus som kan rymmas innanför definitionen av betesmark. Eftersom inventeringarna specificerade arealandelen inom varje mark som var hävdad och kunde räknas in i definitionerna, kan vi dock uppskatta att andelen hävdad areal innanför betesmarksdefinitionen endast var 3,4 procent (se [tabell 12](#) och [figur 8](#)). Anledningarna till att övrig areal inte återfinns i blockdatabasen var till exempel att man hade annan typ av finansiering och att arealerna var för små för att det ska vara möjligt eller rimligt att söka jordbrukarstöd för dem.

Ytterligare 2 procent av den totala arealen användes som betesmark, men statusen på området gjorde att det inte kan räknas in i betesmarksdefinitionen. En tolkning är alltså att dessa marker eventuellt kan ha drabbats negativt av själva definitionen (se [tabell 12](#) och [figur 8](#)). Orsakerna till att markerna faller utanför definitionen var dock framför allt igenväxning till följd av svag hävd (särskilt gräsmarksnaturtyperna silikatgräsmarker, fuktängar, hållmarkstorräng

och trädklädd betesmark) och lågt fodervärde till följd av stenig och/eller sandig mark (särskilt gräsmarksnaturtyperna strandängar vid Östersjön och grå dyner, men till viss del också hållmarkstorräng och trädklädd betesmark).

Tabell 12. Inventerade arealer för respektive naturtyp som ingick i fältstudien: total areal, areal innanför respektive utanför betesmarksdefinitionen, hävdad areal innanför respektive utanför definitionen, areal som inte hävdas och areal som bedömdes vara lämplig att restaurera. Observera att arealen som är lämplig att restaurera till stor del är baserad på en godtycklig 75-procentig andel i de fall där ingen annan information än "delvis restaurerbar" fanns att tillgå. Antal områden för respektive naturtyp anges inom parentes efter naturtypens namn. Naturtyperna är definierade så som de blivit kartlagda i basinventeringen av Natura 2000-områden och andra skyddade områden.

Naturtyp	Total area (hektar)	Total arealandel (%) innanför definitionen	Hävdad arealandel (%) innanför definitionen	Total arealandel (%) utanför definitionen	Hävdad arealandel (%) utanför definitionen	Arealandel (%) inte hävdad	Arealandel (%) restaurerbar
1330 Salta strandängar (1)	0,1	100	100	0	0	0	0
1630 Strandängar vid Östersjön (8)	8,2	33	6	62	8	86	39
2130 Grå dyner (6)	3,6	22	13	78	9	78	9
2140 Risdyner (1)	3,9	0	0	100	0	100	75
4010 Fukthedar (1)	0,3	0	0	100	0	100	75
4030 Torra hedar (7)	13,9	19	16	81	0	84	9
6120 Sandstäpp (3)	0,6	88	0	12	0	100	0
6210 Kalkgräsmarker (3)	1,6	53	31	47	8	62	22
6230 Stagggräsmarker (3)	6,7	5	0	95	0	100	5
6270 Silikatgräsmarker (6)	4,0	75	6	25	8	86	17
6410 Fuktängar (7)	7,0	21	18	79	10	72	61
6450 Svämängar (12)	73,9	9	0	91	0	100	8
6510 Slätterängar i låglandet (2)	0,8	90	11	10	0	89	8
6520 Höglänta Slätterängar (7)	9,7	51	26	49	0	74	7
8230 Hållmarkstorräng (8)	6,6	8	0	92	3	97	23
9070 Trädklädd betesmark (28)	122,4	4	1	96	2	97	26
Summa	263,3	11	3	89	2	95	20

Figur 8. Arealandel hävdad areal för de områden, eller delar av områden, som har bedömts falla innanför respektive utanför betesmarksdefinitionen. De totala arealerna varierar stort, och figuren inkluderar endast hävdgynnade gräsmarksnaturtyper där minst tre områden har inventerats för den här utvärderingen (jfr [tabell 12](#)).

Det var alltså nästan 95 procent av den inventerade arealen som inte sköttes med bete eller slåtter. Restaurering krävs därför för att dessa arealer ska kunna återgå inte bara till att omfattas av betesmarksdefinitionen utan i många fall också för att fortsätta representera dessa hävdgynnade gräsmarkstyper. Bland de inventerade ytorna bedömdes det finnas potential för restaurering av knappt 53 hektar (20 procent) av den inventerade arealen. Denna areal inkluderar helt eller delvis de redan hävdade arealerna som inte har bedömts omfattas av betesmarksdefinitionen, men består alltså främst av arealer där restaurering med bete och/eller slåtter ansågs vara en rimlig åtgärd. Cirka 31 hektar av markerna som ansågs vara rimliga att restaurera består av trädklädd betesmark. Men denna naturtyp utgör också drygt 46 procent av den totala inventerade arealen gräsmarksnaturtyper i studien.

Orsakerna till att många områden inte bedömdes som rimliga att restaurera varierade. För många av de torra och sandiga gräsmarksnaturtyperna baserades denna bedömning ofta på att man inte ansåg att naturvärdena är kopplade till hävd (särskilt gräsmarksnaturtyperna torra hedar, sandstäpp och hällmarkstorräng). Detsamma gällde flera områden med strandängar vid Östersjön och trädklädd betesmark. För svämängar var huvudorsaken att det skulle krävas orimliga resurser för att restaurera de igenvuxna markerna. Höglänta slätterängar och stagggräsmarker var ofta avlägset placerade i landskapet och led därför ofta av brist på betesdjur eller vilja att sköta marken. I några områden bestod hela eller delar av arealen av antropogen mark (sommarslätter, marknadsyta med mera), och bedömdes därför inte vara aktuella som restaureringsobjekt.

4 Diskussion

Vi diskuterar här de resultat som utvärderingen har kommit fram till. Vi inleder i [avsnitt 4.1](#) med en diskussion om de generella kraven på hur betesmarker ska användas och vad de ska innehålla för att de ska definieras som betesmarker. [Avsnitt 4.2](#) fokuserar på hur förändringarna av betesmarksdefinitionen har påverkat vilka arealer och strukturer i betesmarker som ger rätt till stöd. I [avsnitt 4.3](#) diskuterar vi resultaten gällande hävdgynnade gräsmarksnaturtyper innanför och utanför stödsystemet. Vi avslutar diskussionen med att i [avsnitt 4.4](#) diskutera resultaten i relation till bevarandet av värdefulla naturmiljöer och biologisk mångfald.

4.1 Betesmarker ska användas för jordbruksproduktion

Betesmark är ett begrepp som omfattar många olika typer av marker som alla ser ut på olika sätt. Lokalisering, jordmån, fuktighet, historisk markanvändning och skötsel är några aspekter som påverkar vilka natur- och kulturvärden som finns i markerna i dag. Denna varierade grupp marker ska på något sätt definieras och harmoniseras med marker i övriga Europa, utifrån vad som ska ge rätt till jordbrukarstöd. Det gäller särskilt marker som ska ge rätt till gårdsstöd. För marker som endast ger rätt till miljöersättning har Sverige ett något större utrymme för att nationellt definiera dessa marker, under förutsättning att de används som betesmark.

Det grundläggande kravet för att kunna betala ut miljöersättningar och gårdsstöd inom den gemensamma jordbrukspolitiken är att markerna är och används som jordbruksmark. Detta avspeglas både i EU-regelverket och i den svenska definitionen av kravet på tillräcklig tillgång till gräs, örter och hävdad ljung som är dugligt som foder till betesdjuren. Det finns dessutom krav på aktivitet, det vill säga att marken ska användas, till exempel till bete.

4.1.1 Tillräckligt med gräs, örter och hävdad ljung ett krav för att få ersättning

För att ta reda på om en mark har en tillräcklig mängd gräs och örter för att ge rätt till ersättning behöver den granskas. Grundregeln är alltså att mark utan lämpligt foder till betesdjuren som sammanlagt omfattar minst 100 m² tas bort från en betesmarks totala areal. I praktiken är det dock mycket svårt att kvantifiera och mäta vad som kännetecknar mark som har ”tillräckligt” med foder. Kravet är i princip att marken ska vara grön för att den ska ge rätt till gårdsstöd och miljöersättning för allmänna eller särskilda värden.

Marker som består av en mindre mängd gräs, örter och ris ger inte rätt till gårdsstöd, men det finns specifika markklasser som gör att vissa av dessa marker ger

rätt till miljöersättning. Inom markklasserna gräsfattiga marker, skogsbete och alvarbete är kraven därför lågt ställda på mängden gräs, örter och ris. För markklassen mosaikbete är det i stället andelen impediment, till exempel hållar, som är för hög (högre än 50 procent) för att marken ska ge rätt till gårdsstöd.

Kravet på tillgång till foder i form av gräs, örter och hävdad ljung är en av orsakerna till att vissa områden ibland faller utanför gårdsstödet. Det gäller områden som fukthedar, torra hedar, sandiga marker, hållmarker, trädklädda betesmarker med tätt trädkikt och andra miljöer som är fattiga på gräs och örter.

4.1.2 Pro rata en möjlighet att ge stöd för områden utan gräs, örter och hävdad ljung

För att göra det möjligt för bland annat svenska betesmarker att ge rätt till gårdsstöd har EU-kommissionen utarbetat en metod som kallas för pro rata. Metoden har kunnat tas i bruk sedan 2015 och går ut på att medlemsländerna kan definiera objekt som inte ger rätt till stöd men som ändå får ingå i arealen, under vissa förutsättningar. Använder man inte pro rata gäller alltså att alla ytor som saknar lämplig föda för betesdjuren och är större än 100 m² ska ritas bort.

I Sverige har vi definierat⁵ att följande objekt får ingå i den godkända jordbruksmarken, trots att de är större än 100 m²:

1. ytor med träd- eller buskskikt som saknar tillräcklig mängd gräs, örter, hävdad ljung eller som är svåråtkomliga för betesdjuren
2. ytor med naturliga impediment
3. värdefulla landskapselement som inte är bevuxna med gräs, örter eller hävdad ljung (här ingår fornlämningslokal, odlingsröse, stentipp, byggnadsgrund, stenmur samt öppet dike, som alla uppfyller definitionen i bilaga 6 i föreskriften).

I betesmarker som ger rätt till gårdsstöd får dessa strukturer utgöra upp till 10 procent av en betesmarks areal. Gränsen på 10 procent har i Sverige inneburit att det endast är 2 procent av betesmarkerna som har ett arealavdrag för pro rata. Men ingen enskild struktur som är större än 500 m² får ingå i arealen för marker som ger rätt till gårdsstöd. För markklasserna alvarbete, skogsbete, mosaikbete och gräsfattiga marker tillämpas inte pro rata. Inom dessa markklasser är gränsen för de största tillåtna enskilda elementen 1 000 m².

Systemet med pro rata medför alltså att biologiskt och kulturhistoriskt värdefulla strukturer får ingå i markerna upp till en viss nivå. Det innebär i sin tur att igenväxning alltså även kan ingå i arealen upp till denna gräns.

5 Statens Jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd (SJVFS 2015:25) om miljöersättningar, ersättningar för ekologisk produktion, kompensationsstöd och djurvälståndersättningar.

4.2 Vad har förändringarna i definitioner inneburit?

Ändringarna i betesmarksdefinitionen mellan 2014 och 2015 medförde en generell förenkling för lantbrukare och berörda myndigheter. Särskilt var det den gemensamma definitionen för gårdsstöd och miljöersättning för betesmark och slåtteräng med allmänna och särskilda värden som ledde till en förenkling. Resultatet av just denna förändring är att det nu är samma areal som är godkänd för gårdsstöd respektive miljöersättning. Att ha samma gränser för hur tät vegetation, impediment och andra strukturer utan fodervärde ska hanteras i marker med allmänna och särskilda värden har också bidragit till en förenkling. Definitionen är enklare att förklara när den utgår från att det ska finnas tillräckligt med gräs, örter och hävdad ljung som betesdjuren äter i stället för att den utgår från antalet träd. Däremot kvarstår kriterierna om att områden utan gräs, örter och annan vegetation som är dugliga som foder för betesdjuren inte får vara för stora. Det medför att småbiotoper som är viktiga för biologisk mångfald, till exempel brynmiljöer, vatten och hållar, inte ingår i betesmarkerna om de är större än 500 m² i betesmarker som ger rätt till gårdsstöd.

4.2.1 Områden i betesmarker som inte ger rätt till stöd

För att undersöka hur de förändrade betesmarksdefinitionerna har påverkat blockstrukturen fokuserade vi på antalet så kallade *hål* i betesmarksblocken och deras areal. Hålen utgör alltså exkluderad areal i ersättningsystemet och kan bestå av träd och buskar, naturliga impediment, landskapselement eller annat ägoslag, till exempel tomtmark eller skog.

Mellan 2014 och 2019 har andelen betesmarksblock som har minst ett hål minskat från 20 till 15 procent. Av de block som har hål är det en övervägande del som endast har ett hål. Under samma period minskade arealen av hål med 500 hektar. Den stora skillnaden är att antalet hål har blivit färre, men andelen stora hål har ökat till följd av att de små hålen har blivit färre. Till exempel har antalet hål som var mindre än 500 m² minskat med 64 procent mellan 2014 och 2019 i de undersökta markklasserna i denna utvärdering. För betesmarker med allmänna och särskilda värden har antalet hål minskat med nästan 40 procent, medan de har ökat med 62 procent i alvarbete. Ökningen av hål i alvarbete beror på att definitionen 2015 tydligt avgränsade att områden med tätt träd- och busk-skikt, impediment och andra strukturer maximalt fick vara 1 000 m². Således är det framför allt hål som är över 1 000 m² som har ökat i antal.

Andelen block med hål i de vanligast förekommande markklasserna har minskat från 22 till 14 procent. Till stor del är detta styrt av minskningen i betesmarker och slåtterängar med allmänna värden. Den största andelen block med hål 2019 hade markklassen alvarbete. Anledningen till det är att alvarbete ofta är stora block, vilket ökar sannolikheten för att det ska finnas åtminstone ett hål innanför ett block.

Omfattningen på arealen hos håll inom de vanligast förekommande markklasserna har i princip inte förändrats alls mellan 2014 och 2019. Detta förklaras av att det framför allt är de små hålen (som är mindre än 500 m²) i blocken som har försvunnit. Majoriteten av hålen 2019 var mellan 500 m² och 5 000 m² (0,05–0,5 hektar). Det är svårt att förklara varför just de små hålen har försvunnit. Gränsen för att exkludera områden med otillräcklig mängd föda åt betesdjuren har nämligen varit 100 m² i båda perioderna. Inte heller kan storleksintervallet kopplas till trädreglerna som gällde innan 2015, då trädtäthet skulle bedömas på 1 000 m²-skala. En möjlig förklaring är att reglerna generellt sett anses ha blivit enklare. Det kan ha fått som följd att det görs mer generella förenklingar i bedömningsprocessen av betesmarksblocken.

Sammantaget omfattade uppemot 17 procent av betesmarksblocken 2019 fortfarande strukturer eller annat ägoslag som i stödsystemen hanteras antingen genom att de ritas bort från blocken och/eller att de resulterar i pro rata-avdrag.

4.2.2 Hålen består framför allt av träd och buskar

Merparten av de bortritade hålen i betesmarkerna 2019 bestod av träd och buskar. Detta är strukturer som tillför en viktig variation i betesmarkerna, samtidigt som för mycket träd och buskar tyder på igenväxning. Utifrån flygbildstolkningen går det inte att se skillnad på värdefulla träd- och buskmiljöer och igenväxning. Vidare är det cirka 20 procent av antalet håll som består av ett fältskikt med växter som djuren inte äter, till exempel nässlor, älggräs och tåg. Sådana områden ska ritas bort även om de bara utgör minst 100 m², varför de utgör en hög andel av de mindre hålen. Drygt 10 procent av antalet håll består av byggnader, hårdgjorda ytor, skog och tomtmark. Dessa strukturer kan aldrig godkännas som betesmark oavsett hur definitionen av betesmark formuleras.

Resultaten visar att för dessa tre markklasser består hålen framför allt av områden på 500–1 000 m² (0,05–0,1 hektar) med träd och buskar som även fanns cirka tio år tidigare. Det tyder på att det inte är ny igenväxning som har lett till att dessa områden har ritats bort från den godkända arealen.

4.2.3 Miljöblock och ersättningselement 2014

Från 2014 års databas undersökte vi för det första de betesmarksblock som inte gav rätt till gårdsstöd men fick miljöersättning för allmänna eller särskilda värden, de så kallade *miljöblocken*. Därtill tittade vi på de *ersättningselement* som länsstyrelserna kunde definiera som särskilt värdefulla och därför gav rätt till ersättning.

Drygt 75 procent av miljöblocken med allmänna eller särskilda värden från 2014 ingick i blockdatabasen 2019, varav en liten andel omfattades av pro rata-avdrag. De miljöblock som 2014 klassades som särskilda värden var i stor utsträckning fortfarande klassade så 2019. Men även många marker som tidigare

varit klassade som allmänna värden tillhörde 2019 särskilda värden-kategorin. Detta visar att en stor del av de värdefulla betesmarker som tidigare inte gav rätt till gårdsstöd nu omfattas av betesmarksdefinitionen, antingen i någon av specialklasserna eller i betesmark som ger rätt till gårdsstöd.

Det är svårt att dra några tydliga slutsatser om varför cirka 25 procent av miljöblocken inte ingick i blockdatabasen 2019. Det kan bero på att de inte platsar i definitionen såväl som på att de har vuxit igen eller att det inte finns något intresse för att söka stöd på de markerna längre.

Likaså var det en stor arealandel (85 procent) av de tidigare ersättningselementen som 2019 omfattades av blockdatabasen. Det kan tolkas som att de definitioner som finns i dag bättre tillgodoser strukturer som tidigare inte per automatik var godkända för jordbrukarstöd. Samtidigt omfattade ersättningselementen endast knappt 160 hektar. Att 85 procent av ersättningselementen ingick i blocken 2019 tyder på att den typen av strukturer verkar platsa inom den nuvarande betesmarksdefinitionen även utan riktade stödåtgärder.

4.3 Hävdgynnade naturtyper och Natura 2000-områden

Naturvårdsverket (2018) visade med en utvärdering att 40 procent av gräsmarksnaturtyper inom Natura 2000-områden ligger utanför den jordbruksmark som ingår i stödsystemen. En orsak till detta ansågs vara snäva betesmarksdefinitioner. Men andra skäl som lyftes fram var brist på lantbrukare och djur samt för låga ersättningsnivåer för att motivera lantbrukare att söka jordbrukarstöd för att sköta markerna.

4.3.1 Drygt 70 procent av hävdgynnade naturtyper i inventerade marker är godkänd jordbruksmark

Analysen vi har gjort inom ramen för denna utvärdering visar på liknande siffror som Naturvårdsverkets utvärdering (2018). Vår analys visar att omkring 30 procent av de karterade hävdgynnade gräsmarksnaturtyperna återfinns utanför betesmarksblocken såväl i Natura 2000-områden (se [bilaga 4](#)) som generellt (se [tabell 10](#)). Drygt 70 procent av markerna är alltså godkänd jordbruksmark. Jämfört med de analyser som gjordes i Naturvårdsverkets rapport (Naturvårdsverket 2018) har analyserna i denna rapport uteslutit vissa naturtyper eftersom de inte är uttalat hävdberoende, till exempel svämängar. Analyserna med avseende på naturtyper i Natura 2000-områden har i denna rapport dessutom avgränsats till nedanför fjällgränsen. Skillnader i analyserna medför att resultaten i Naturvårdsverkets och denna rapport inte blir helt jämförbara.

Störst andel inom betesmarksblocken har kalkgräsmarker, alvar och silikatgräsmarker, medan exempelvis rikkärr och trädklädda betesmarker i lägre

grad omfattas av betesmarksblocken. Detta är sannolikt en effekt av hur harmoniserad betesmarksdefinitionen är med definitionen av själva naturtypen, inklusive olika toleransnivå gällande frånvaro av hävd inom respektive naturtypsklassning. Det kan också bero på att man i naturtypsklassningen i Natura 2000, den så kallade basininventeringen, har angett exempelvis naturtyp trädklädd betesmark även om marken är i behov av restaurering. I ängs- och betesmarksinventeringen anges bara naturtyp för marker som är i gott skick. Övriga anges som restaureringsmarker. Flera av naturtyperna omfattar miljöer som både kan vara hävdberoende och naturligt förekommande. När det gäller rikkärr är det framför allt i södra Sverige som de är beroende av hävd med bete eller slåtter. I basininventeringen finns även rikkärr i norra Sveriges skyddade områden, vilket innebär att naturtypen både består av skötselkrävande och icke skötselkrävande områden (Naturvårdsverket 2011a). Även strandnaturtyperna är mindre hävdberoende i norra Sverige än i södra eftersom de delvis hålls öppna av isskrap, översvämningar och landhöjning (Naturvårdsverket 2011b). För flera av naturtyperna som har en större andel av arealen utanför blocken går det alltså inte att säga hur mycket av den arealen som faktiskt är hävdberoende. Dessutom är det viktigt att nämna att naturtypskartläggningen inom ängs- och betesmarksinventeringen (TUVA) har pågått sedan början av 2000-talet och att basininventeringen gjordes mellan 2004 och 2008. Det är därför möjligt att flera av markerna inom inventeringarna i dag är för igenvuxna för att skötas med jordbrukarstöd.

Andelen hävdgynnad naturtyp inom jordbrukarstöden skiljer sig mellan olika markklasser. I alvarbete är över 90 procent av arealerna naturtypsklassade medan motsvarande siffra i slåtterängar med särskilda värden endast är cirka 35 procent. Anledningarna till det kan bland annat vara att alvarbeten på Öland och Gotland i princip är hela Natura 2000-områden och att det där inte tillkommer nya marker i någon större utsträckning. Det motsatta gäller för slåtterängar med särskilda värden, där det under senare år har uppstått ett intresse för att återuppta skötsel av myrslåtterängar i Norrbotten. Det gör alltså att det förekommer en större areal slåtterängar som länsstyrelsen har fastställt som särskilda värden inom jordbrukarstöden men som ännu inte har inventerats i ängs- och betesmarksinventeringen. Det medför att det endast är en tredjedel av slåtterängar med särskild skötsel som är naturtyp i våra analyser.

I betesmarker med särskilda värden är det endast drygt halva arealen som har klassats som naturtyp. Anledningen till det är att en mark kan ha särskilda värden av flera skäl än just naturtyp, till exempel höga kulturmiljövärden eller värden knutna till träd. Vissa naturtyper har också krav på hävdkontinuitet eller trädkontinuitet som går utöver kraven i miljöersättningarna, vilket innebär att alla betesmarker som ger rätt till ersättning inte uppfyller definitionerna för naturtyp även om de har höga naturvärden.

4.3.2 Hävdgynnade naturtyper i Natura 2000 som inte är godkänd jordbruksmark sköts inte med betesdjur

För att se närmare på områden med hävdgynnade gräsmarksnaturtyper som inte ingår i jordbrukarstödsystemet genomfördes en fältinventering i Natura 2000-områden och andra skyddade områden. Fältinventeringen visade att gräsmarksnaturtyper inom dessa områden utanför blocklagd mark till största delen inte sköts med bete. Det är anledningen till att de inte ingår i blockdatabasen. En fjärdedel av arealerna hävdgynnade gräsmarksnaturtyper utanför jordbrukarstöden ansågs ha behov av och vara lämpliga för restaurering. Det innebär att marken ska kunna uppnå naturtypsstatus inom tio år, om marken röjs på igenväxning och används till bete eller slåtter i tillräcklig utsträckning. Restaurering skulle kunna innebära återupptagen hävd och bevarande av naturtypen. Det är däremot ingen garanti i sig för att markerna skulle kunna rymmas inom definitionerna. Troligen finns det flera orsaker till att markerna inte är med i jordbrukarstöden i dag.

Vid fältinventeringarna bedömdes dessutom en relativt stor andel av markerna inte vara lämpliga/rimliga att restaurera. Bedömningen grundade sig dels på markernas avlägsna placering i landskapet, dels på bristen på djur och lantbrukare i området. I vissa fall bedömdes området också ha fått andra naturvärden, vilket medförde att restaurering till betesmark inte är en lämplig skötselåtgärd. Det är samtidigt viktigt att komma ihåg att alla lantbrukare inte vill söka jordbrukarstöd för sina betesmarker och att det därför förekommer betesmarker som används utanför stödsystemet (Jordbruksverket 2017a, 2017b, 2020a).

Resultaten lyfter fram en problemställning som delvis är knuten till olika syften med kartläggning av gräsmarksnaturtyper och arealavgränsning av betesmarksblock. En naturtyp kan vegetationsmässigt kvalificera som en typ av hävdgynnad naturtyp utan att den nödvändigtvis hävdas. Både i ängs- och betesmarksinventeringen och i Natura 2000 kan en mark klassas som en gräsmarksnaturtyp även om den är ohävdad, så länge arterna och strukturerna finns där. I ängs- och betesmarksinventeringen måste en yta däremot uppnå fullgod naturtyp för att klassas som naturtyp. Annars klassas den som utvecklingsmark eller restaureringsmark. I Natura 2000-områden och andra skyddade områden har även områden med restaureringsbehov klassats som naturtyp. Inventeringarna skiljer sig även i hur man klassar de naturtyper som kan vara både hävdgynnade och naturligt förekommande, vilket resulterar i svårigheter att tolka resultaten. Det innebär att det finns en skillnad mellan inventeringarna i hur klassningarna kan tolkas och att delar av det som är klassat som gräsmarksnaturtyp i Natura 2000 behöver restaureras för att uppnå naturtypsstatus.

En annan del av problemställningen är att TUVAs databasen endast omfattar hävdberoende naturtyper, medan basinventeringen i Natura 2000 ska täcka in alla typer av värdefull natur. För flera av de hävdgynnade gräsmarksnaturtyperna i Natura 2000-områden och andra skyddade områden har vi ingen information om huruvida de är hävdberoende, medan vi i TUVAs databas vet att de är hävdberoende.

Även om inte alla hävdberoende marker har täckts in av ängs- och betesmarksinventeringen finns det en stark koppling mellan TUVA och stödsystemet, eftersom urvalet av marker till inventeringen till stor del har baserats på marker som har miljöersättning. Det innebär att andelen av en naturtyp i TUVA som ligger utanför jordbruksblocken säger mer om hur mycket som har lämnat stödsystemet än om hur mycket av den naturtypen som totalt ingår i stöden.

4.4 Kan definitionerna bidra till att målen nås i större utsträckning?

Miljöersättningarna inom landsbygdsprogrammet ska bidra till att nå miljö kvalitetsmålet *Ett rikt odlingslandskap*. Målet innebär bland annat att odlingslandskapet är öppet och variationsrikt med betydande inslag av hävdade naturbetesmarker, slåtterängar och småbiotoper, att dess ekosystemtjänster är vidmakthållna, att naturtyper och arter som är knutna till det öppna landskapet har gynnsam bevarandestatus och att dess kulturmiljövärden bevaras.

4.4.1 Variationsrika marker kan kosta mer att sköta för att gynna markernas värden

Variationsrika marker kan få borttridade områden (hål) eller neddragning av arealen som ger rätt till stöd, vilket kan medföra att de blir mindre intressanta att sköta samtidigt som varje element i sig kan föra med sig extra skötselkostnader. Även i dåligt skötta marker med områden som består av tät igenväxning, där gräs och örter saknas, tillämpas principerna med borttritning av ytor samt bedömning av pro rata. För bättre måluppfyllelse borde man därför kunna skilja på träd- och buskområden som har höga natur- och kulturvärden och de som består av igenväxning. Att hitta gränsen mellan vad som är värdefulla träd- och buskområden och vad som snarare är igenväxning kan vara enkelt i teorin, men troligen inte i praktiken. Eftersom denna gräns behöver vara helt objektiv så att alla gör samma bedömning anses det inte vara möjligt. I de flesta fall är både hålens och pro rata-avdragens påverkan på den areal som ger rätt till stöd liten. Det har i sin tur liten påverkan på stödnivån. Samtidigt innebär en mer tillåtande definition att mer igenväxning tillåts i markerna om det inte går att skilja på värdefulla träd- och buskområden och igenväxning. I praktiken medför det att skötselkraven på alla marker sänks.

4.4.2 Skötsel av områden utan fodervärde

Många av de mest värdefulla områdena i en naturlig fodermark producerar mindre foder samtidigt som de kan vara anledningen till att en mark ger rätt till särskilda värden. Det är en pedagogisk utmaning att förklara för lantbrukaren eller förvaltaren varför marken ger rätt till särskilda värden men samtidigt rita bort vissa av dessa strukturer från den godkända marken, alternativt sänka den

arealen som ger rätt till stöd genom pro rata-avdrag. Det finns en risk att betesmarksdefinitionen på så sätt styr åt fel håll genom att exempelvis värdefulla brynmiljöer röjs för att marken i sin helhet ska ge rätt till stöd. På alvarmarker kan det finnas problem med att bestånd av exempelvis tok röjs för hårt för att hållas under 0,1 hektar, vilket kan påverka arter i artskyddsförordningen negativt. Det kan också upplevas som petigt att justera ytor som är 0,1 hektar när hela blocket är över 100 hektar. På sandiga marker finns det ofta behov av att skapa sandblottor för att gynna hotade arter. Här kan det bli en konflikt mellan skötselbehovet och impedimentsgränserna om sandblottorna görs, eller blir, större än 500 m² i marker med gårdsstöd och 1 000 m² i marker utan gårdsstöd eftersom de då ritas bort ur blocken. I många sandrika marker kan det finnas upp till 25 procent blottad sand. Det ger pro rata-avdrag (om marken i övrigt är godkänd för gårdsstöd) även om det är den blottade sanden som utgör grunden för markens naturvärden.

4.4.3 Möjlighet att ändra gräns för storleken på områden utan fodervärde

För marker som ger rätt till gårdsstöd skulle en höjning av gränsen från 500 till 1 000 m² för impediment och träd- och buskområden givetvis leda till att ytterligare arealer skulle kunna ingå i jordbrukarstöden. Men med tanke på att detta storleksintervall av håll utgör en liten areal (totalt cirka 1 000 hektar, jämför [tabell 7](#)), skulle det ha marginell betydelse för hur mycket jordbrukarstöd som betalas ut. En höjning av gränsen ger sannolikt ett bättre förtroende för systemet eftersom man som lantbrukare får stöd för de områden som bidrar till markens höga värden. Samtidigt riskerar man att minska incitamentet för att åtgärda igenväxta områden, eftersom man efter en ändring kan få med större områden med igenväxning i den godkända arealen. Det är därför viktigt att komma ihåg att en justering av definitionen påverkar samtliga betesmarker.

Den här utvärderingen visar alltså att en relativt stor andel av flera hävdgynnade naturtyper inte omfattas av jordbrukarstöden. Ofta beror det på att marken inte hävdas och på olika syften med naturtypsinventering och avgränsning av jordbruksmark (jämför diskussion i 4.3). Men det kan ändå finnas skäl att se över hur dessa naturtyper eventuellt skulle kunna inkluderas i stödsystemet.

Vissa hävdgynnade naturtyper är magra och därmed fattiga på gräs. Det gäller framför allt sandiga naturtyper som sandstäpp, grässandhedar och rissandhedar. Även om dessa naturtyper är ovanliga i de inventeringar av naturtyper som finns (ängs- och betesmarksinventeringen samt basinventeringen i Natura 2000) kan det vara angeläget att låta dessa naturtyper omfattas av markklassen gräsfattig mark. På så sätt skulle dessa marker lättare kunna inkluderas i jordbrukarstödsystemet.

I definitionen av skogsbete finns i stället krav på historisk markanvändning som skogsbete. Det medför att det är svårt att skapa nya skogsbeten som kan skötas

med jordbrukarstöd. För skogsbeten som kan definieras som naturtyp trädklädd betesmark finns dock möjlighet att sköta dessa som gräsfattig mark. Skogliga naturtyper kan däremot inte skötas med jordbrukarstöd om de inte har tydliga kulturspår som visar på historisk markanvändning som skogsbete.

5 Slutsatser och kunskapsbehov

Utvärderingens syfte har varit att undersöka hur förändringar i betesmarksdefinitionen har påverkat hur betesmarker avgränsas i jordbrukarstödsystemen och vilka potentiella effekter detta har på bevarande av hävdgynnade gräsmarksnaturtyper. Perioderna som har undersökts är 2009–2014 och 2015–2020. I det här avsnittet besvarar vi utvärderingsfrågorna och lyfter behov av ny kunskap.

5.1 Så har förändringen av betesmarksdefinitionen påverkat areal och struktur av betesmarker som ger rätt till stöd

Förändringarna av betesmarksdefinitionen som trädde i kraft 2015 har lett till förenklingar, med mindre detaljstyrning av hur betesmarksarealer definieras inom jordbrukarstöden. Utvärderingen visar att även om arealen av exkluderade områden ("hål") inte har minskat i någon större utsträckning, har antalet hål och andelen betesmarker med sådana hål minskat markant vad gäller betesmarker och slätterängar med allmänna och särskilda värden. Detta är ett resultat av att många av de väldigt små områdena som förut exkluderats numera kan ingå i betesmarker som ger rätt till jordbrukarstöd.

Det är dock fortfarande så att större områden som inte har duglig mängd foder åt betesdjuren inte räknas in i arealerna som ger rätt till jordbrukarstöd. Sådana områden är oftast tätare träd- och buskområden. Förändringarna har också resulterat i att 76 procent av de betesmarker som tidigare bara fick miljöersättning även fick gårdsstöd 2019. Dessutom ingick 85 procent av de tidigare definierade ersättningselementen i jordbrukarstöden 2019.

5.2 Betesmarksdefinitionens påverkan på förutsättningarna att bevara hävdgynnade gräsmarksnaturtyper

Utvärderingen visar att drygt 70 procent av kartlagda hävdgynnade gräsmarksnaturtyper återfinns inom marker som ger rätt till jordbrukarstöd. De naturtyper som i högst grad omfattas av jordbrukarstöden är kalkgräsmarker, alvar och silikatgräsmarker, medan till exempel rikkärr och trädklädda betesmarker endast till viss del omfattas av jordbrukarstöden.

Hävdgynnade gräsmarksnaturtyper finns framför allt i markklasserna betesmarker respektive slätterängar med särskilda värden, alvarbeten och skogsbeten (dessa markklasser täcker 97 procent av naturtypsarealen). Med en begränsad

fältstudie visar utvärderingen att områden med hävdgynnade gräsmarksnaturtyper som inte omfattas av jordbrukarstöd oftast är utan hävd och således inte används som jordbruksmark. Endast ett fåtal av dessa områden används till bete och/eller slåtter, men de ingår ändå inte jordbrukarstöden och är ofta i behov av restaurering.

5.3 Kunskapsbehov

Betesmarksdefinitionen styr hur stor areal som ger rätt till stöd och har därmed en direkt påverkan på ersättningsnivån för skötseln av betesmarker. Ersättningsnivån är i sin tur en viktig faktor för viljan att ingå ett åtagande för skötsel av en betesmark (Jordbruksverket 2019b). Förändringarna av definitionen har inneburit att mer mark omfattas av stöden, men för de allra flesta marker är skillnaden i areal mellan programperioderna liten. Till exempel är de flesta håll i blocken som tagits bort så små att den reella ekonomiska påverkan på ersättningsnivån blir väldigt liten. För att dra några slutsatser om detta krävs en mer specifik analys av just en sådan ekonomisk aspekt i stor skala för hela jordbrukarstödsystemet. Men analysen behöver också täcka hur exempelvis olika typer av marker påverkas.

Enkätundersökningar (Jordbruksverket 2017a, 2017b) har visat att ett skäl till att inte välja att söka ersättning på betesmarker är att man upplever regelverket som krångligt och svårt att förstå (Jordbruksverket 2020a). Förenklingen med en gemensam betesdefinition för gårdsstödet och miljöersättningen skulle därför kunna ha varit ett steg i rätt riktning för att göra betesersättningen mer lättillgänglig för nya sökanden, även om det inte framkommit i enkätundersökningar kort tid efter att förändringarna trädde i kraft. Det vore därför intressant att undersöka just om förenklingarna i definitionerna har lett till en upplevd förenkling i praktiken.

Vi har i denna utvärdering inte heller sett på de administrativa effekterna av de förändrade definitionerna mellan dessa perioder (jämför till exempel Jordbruksverket 2019c). Det är många steg i processerna kring stöden som omfattar mer än bara regler och hur marker sköts. Det innebär att de flesta förändringar av definitioner också omfattande arbete rent administrativt i form av kontroller, ajourhållning och upprättande av åtagandeplaner. Data som skulle kunna ge svar på sådana typer av frågor har inte behandlats i denna utvärdering, men skulle kunna ge en bättre helhetsbild av effekterna av förändrade betesmarksdefinitioner.

Referenser

- Beaufoy, G., Jones, G., Kazakova, Y., McGurn, P., Poux, X. & Stefanova, V. (2011). *Permanent pastures and meadows under the CAP: the situation in 6 countries*. European Forum on Nature Conservation and Pastoralism (EFNCP), The Swedish Rural Network, Swedish Society for Nature Conservation. Tillgänglig: www.efncp.org.
- Bengtsson, J., Bullock, J.M., Egoh, B., Everson, C., Everson, T., O'Connor, T., O'Farrell, P.J., Smith, H.G., Lindborg, R. (2019). Grasslands – more important for ecosystem services than you might think. *Ecosphere*, Volume 10, Issue 2, February 2019.
- Caruso, A., Öckinger, E., Winqvist, C. & Ahnström, J. (2015). Different patterns in species richness and community composition between trees, plants and epiphytic lichens in semi-natural pastures under agri-environment schemes. *Biodiversity and Conservation*, 24:1729–1742. doi:10.1007/s10531-015-0892-x.
- Jakobsson, S. & Lindborg, R. (2015). Governing nature by numbers and EU subsidy regulations do not capture the unique values of woody pastures. *Biological Conservation*, 191, 1–9. Tillgänglig: <https://www.sciencedirect.com/science/article/abs/pii/S000632071500230X?via%3Dihub>.
- Jakobsson, S. & Lindborg, R. (2017). The importance of trees for woody pasture bird diversity and effects of the European Union's tree density policy. *Journal of Applied Ecology*, 54, 1638–1647. <https://doi.org/10.1111/1365-2664.12871>.
- Jakobsson, S., Wood, H., Ekroos, J. & Lindborg, R. (2020). Contrasting multi-taxa functional diversity patterns along vegetation structure gradients of woody pastures. *Biodiversity and Conservation*, 29:3551–3572.
- Jordbruksverket (2007). *Konsekvensutredning av förslag till ändring av Statens jordbruksverks föreskrifter om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar*. SJVFS 2007:42. Dnr 19-1948/08.
- Jordbruksverket (2008). *Ängs- och betesmarker – en genomgång av tillgänglig statistik*. Jordbruksverkets rapport 2008:30.
- Jordbruksverket (2009). *Konsekvensutredning kopplad till föreskriftsändringar 2009-02-20*. Dnr 19-13954/08.
- Jordbruksverket (2010). *Nya regler kring träd och buskar i betesmarker*. Rapport 2010:8.
- Jordbruksverket (2012a). *Hur påverkas natur- och kulturvärden av en striktare betesmarksdefinition*. Rapport 2012:20.

- Jordbruksverket (2012b). *Betesmarker och slåtterängar med miljöersättning*. Jordbruksverkets rapport 2012:41.
- Jordbruksverket (2015). *Konskevensutredning med anledning av förslag till nya föreskrifter och allmänna råd för miljöersättningar, ersättningar för ekologisk produktion och kompensationsstöd*. Dnr 4.1.16-12074/14.
- Jordbruksverket (2016). *Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammen 2007 – 2013. Delrapport II: Utvärdering av åtgärder för bättre miljö*. Utvärderingsrapport 2016:3.
- Jordbruksverket (2017a). Enkätundersökning till djurhållande lantbrukare. Utförd av MIND research. Dnr. 4.3.17-7580/17.
- Jordbruksverket (2017b). *Böndernas syn på miljöersättningar och deras framtidstro*. Sveriges Lantbruk hösten 2016. En undersökning bland lantbrukare. Dnr 4.1.17-8824/16.
- Jordbruksverket (2019a). *Plan för odlingslandskapets biologiska mångfald. Ett samverkansprojekt inom miljömålsrådet*. Rapport 2019:1.
- Jordbruksverket (2019b). *Hur påverkar nivå på miljöersättningar viljan att söka? Utvärdering av ersättningsnivåns betydelse för sökande i landsbygdsprogrammet*. Utvärderingsrapport 2019:14.
- Jordbruksverket (2019c). *Myndigheters kostnader och åtgärder vid hantering av EU-stöd 2018*. Rapport 2019:12.
- Jordbruksverket (2020a). *Förenkling av åtagandeplaner för betesmarker och slåtterängar*. Rapport 2020:5.
- Jordbruksverket (2020b). Kartskikt med gräsmarksnaturtyper inventerade i ängs- och betesmarksinventeringen. Tillgänglig: <https://jordbruksverket.se/tuva>.
- Kumm, K-I. (2004). Does re-creation of extensive pasture-forest mosaics provide an economically sustainable way of nature conservation in Sweden's forest dominated regions? *Journal for Nature Conservation*, 12(4):213–8.
- Naturvårdsverket (2009). *Data från Basinventering av Natura 2000 och skyddade områden - beskrivning av data och exempel på användning*. Rapport 5907.
- Naturvårdsverket (2011a). Vägledning för 7230 Rikkärr. Vägledning för svenska naturtyper i habitatdirektivets bilaga 1, NV-04493-11. Hämtad 1 juli 2021 från: www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/skyddad-natur/natura-2000-i-sverige/#E1182925248

Naturvårdsverket. (2011b). Vägledning för 1630 Strandängar vid Östersjön. Vägledning för svenska naturtyper i habitatdirektivets bilaga 1, NV-04493-11. Hämtad 1 juli 2021 från: <https://www.naturvardsverket.se/vagledning-och-stod/skyddad-natur/natura-2000-i-sverige/#E1182925248>

Naturvårdsverket (2014). *Naturanaturtypskartan, Beskrivning av nedladdningsbara data*. Utgåva 1.1. Naturvårdsverket. https://gpt.vic-metria.nu/data/naturtypskartan/NNK_public_produktdeskrivning_20140411.pdf

Naturvårdsverket (2018). *Jordbrukarstöd och värdefulla gräsmarker*. Rapport 6822.

R Core Team (2020). R: A language and environment for statistical computing. R Foundation for Statistical Computing, Vienna, Austria. <https://www.R-project.org/>.

Strijker D. (2005). Marginal lands in Europe - causes of decline. *Basic and Applied Ecology*, 6:99–106.

Söderström, B., Svensson, B., Vessby, K. & Glimskär, A. (2001). Plants, insects and birds in semi-natural pastures in relation to local habitat and landscape factors. *Biodiversity and Conservation*, 10:1839–1863.

Wood, H., Lindborg, R. & Jakobsson, S. (2017). European Union tree density limits do not reflect bat diversity in wood-pastures. *Biological Conservation* 210:60–71. doi:10.1016/j.biocon.2017.04.001.

Bilaga 1 Beskrivning av betesmarksdefinitionerna

I denna bilaga beskriver vi översiktligt de viktigaste delarna av betesmarksdefinitionen så som den har förändrats från 2000 till 2020. Fokus för denna utvärdering är skillnaderna i definitionen för perioderna 2009–2014 och 2015–2020, det vill säga med skiljepunkt mellan 2014 och 2015.

Beskrivningarna i denna bilaga baseras på följande föreskrifter:

- Statens jordbruksverks föreskrifter om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar, SJVFS 2007:42
- Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2007:42) om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar, SJVFS 2008:17
- Föreskrifter om ändring i Statens jordbruksverks föreskrifter (SJVFS 2007:42) om kompensationsbidrag, miljöersättningar och miljöinvesteringar, SJVFS 2009:30
- Statens jordbruksverks föreskrifter om direktstöd, SJVFS 2010:4
- Statens jordbruksverks föreskrifter och allmänna råd om miljöersättningar, ersättningar för ekologisk produktion och kompensationsstöd, SJVFS 2015:25.

Betesmarksdefinition enligt SJVFS 2007:42

I uppstarten av programperioden 2007–2013 definierades betesmark på följande sätt:

Ett jordbruksskifte som inte är lämpligt att plöja och som används till bete, samt är bevuxet med gräs, örter eller ris som är dugligt som foder. Mark i renskötselområdet som huvudsakligen används till renbete räknas inte som betesmark. Skogsmark får inte räknas som betesmark, dock får som betesmark räknas mark som av länsstyrelsen fastställts som skogsbete eller fåbodbete. Begreppet betesmark omfattar även alvarbeten på Öland och Gotland. (SJVFS 2007:42)

Jordbruksverket tog 2007 fram separata definitioner för skogsbete och slåtterängar, men inga ändringar medförde en skillnad på vilka marker som var godkända för jordbrukarstöd.

Definitionen 2008 efter kritik från EU-kommissionen

Under 2008 ändrades definitionen efter kritik från EU-kommissionen, som menade att det fanns för många träd på de betesmarker som fick stöd. Kommissionen ansåg att sådan mark inte var jordbruksmark (Jordbruksverket 2007). Det innebar att definitionen justerades så att det maximalt fick finnas 50 träd per hektar (exklusive hävdträd) på marker där lantbrukaren sökte allmänna värden

och gårdsstöd. På dessa marker fick områden med träd och buskar som var otillgängliga för betesdjuren vara max 100 m² (0,01 hektar) stora.

Marker som länsstyrelsen hade fastställt som alvarbete, skogsbete, betesmarker med särskilda värden eller slåtterängar med särskilda värden gav rätt till gårdsstöd. För fäbodbete fanns en uppdelning i marker som gav rätt till gårdsstöd och miljöersättning och de som endast gav rätt till miljöersättning.

Trots dessa ändringar menade EU-kommissionen att definitionen som infördes 2008 ur flera aspekter inte var tillfredställande ur gårdsstödssynpunkt. Bland annat pekade man på att det inte fanns någon gräns för hur många hävdträd en mark kunde ha. EU-kommissionen ansåg även att Sverige gav jordbrukarstöd för mark som inte ansågs vara jordbruksmark genom att undanta marker med åtagande för särskilda värden och alvarbete från 50-trädsgränsen. EU-kommissionen menade att för att regeln skulle accepteras måste den vara objektiv, transparent och kontrollerbar samt att den svenska definitionen blev alltför komplex och svårtolkad (Jordbruksverket 2009).

Ändringar 2009 efter ytterligare kritik från EU-kommissionen

På grund av kritiken 2008 justerades definitionerna ytterligare 2009. Från och med 2009 modifierades metoden för att bedöma trädtätheten på ett skifte. Hävdträden var inte längre undantagna från antalet träd utan skulle ingå i de träd som räknas. Antalet tillåtna träd per hektar höjdes från 50 till "riktvärdet" 60. Trädtätheten skulle beskriva vilka marker som kunde räknas som jordbruksmark. Definitionen innebar även att förutom svårtillgängliga träd och buskpartier skulle även naturliga impediment större än 100 m² (0,01 hektar) dras av från arealen. Svårtillgängliga träd- och buskpartier och naturliga impediment som var mindre än 100 m² (0,01 hektar) skulle endast dras av från arealen om den resterande mängden av sådana områden var minst 5 procent. Kulturbärande strukturer ingick fortfarande i den areal som gav rätt till stöd så länge de var mindre än 200 m² (0,02 hektar). Dessa förändringar i definitionen gällde betesmarker och slåtterängar med allmänna värden.

För alla övriga betesmarker och slåtterängar inom miljöersättningen infördes inga ändringar i definitionerna. För naturliga impediment och vedartad vegetation gällde villkoret att naturliga impediment på 1 000 m² (0,1 hektar) eller större inte fick ingå. Naturliga impediment som var mindre än 1 000 m² skulle dras av från arealen om den resterande mängden var 10 procent eller högre. För marker med särskilda värden som gav rätt till gårdsstöd fanns även en regel om att de maximalt fick ha 100 träd per hektar.

Från och med 2009 gav alvarbete eller skogsbete inte längre rätt till gårdsstöd. För alla marker med särskilda värden infördes en uppdelning i de marker, eller delar, som gav rätt till gårdsstöd och de som inte gjorde det. För fäbodbete skärptes reglerna något för de marker som gav rätt till gårdsstöd: de skulle

bedömas på samma sätt som betesmarker med allmänna värden. Mosaikbete, gräsfattiga marker och restaureringsmark har aldrig gett rätt till gårdsstöd.

Under 2009 förtydligades det även att ersättningselementen skulle vara kontrollerbara. Länsstyrelsen skulle därmed rita in elementet i blockdatabasen, ange vad elementet innehöll och beskriva motiv till varför det skulle ge rätt till stöd.

I och med förändringen av definitionen 2008 startade den så kallade blockinventeringen. Jordbruksverket gick igenom alla betesmarksblock i blockdatabasen på skärm och i fält utifrån de nya definitionerna. Resultatet av blockinventeringen blev att många marker föll ur stödsystemet (Jordbruksverket 2012b). Inga ytterligare förändringar av definitionerna gjordes mellan 2010 och 2015.

Betesmarksdefinition enligt SJVFS 2015:25

Inför perioden 2014–2020 arbetade Jordbruksverket och Regeringskansliet intensivt gentemot EU-kommissionen för att få till förenklingar i definitionen samtidigt som de traditionellt trädrika betesmarkerna återigen skulle ge rätt till stöd. Målet med arbetet var att reglerna för betesmarker som skulle ge rätt till gårdsstöd skulle vara samma som de regler som gällde för betesmarker med särskilda värden i landsbygdsprogrammet 2007–2013. Det innebär att reglerna för arealgränser och för när olika typer av impediment fick ingå i markerna skulle vara samma. Med impediment avses i detta sammanhang ytor som inte producerar gräs eller örter, till exempel stensamlingar, hållar, vatten och täta träd- och buskmarkerna. En annan utgångspunkt var att det för betesmark respektive slätteräng inte skulle vara några skillnader i definitionen mellan olika stödformer, vilket skulle leda till att en mark hade lika stor areal i gårdsstöd och miljöersättning.

Betesmark är mark som inte är åkermark, som har foder och som sköts med bete eller avslagning

Ändringarna som trädde i kraft 2015 medförde att definitionerna blev ännu längre än tidigare, men samtidigt tydligare. Varje markklass definierades nu var för sig (SJVFS 2015:25, bilaga 1).

I huvudsak avses med betesmark under denna period mark som inte är åkermark och som sköts med bete, avslagning eller putsning. Marken ska vara bevuxen med gräs, örter eller hävdad ljung som är dugligt som foder. För marker med miljöersättning tillåts inte putsning, och det är där tillåtet med markvegetation av ris som är dugligt som foder. Ytor som saknar tillräckligt med gräs, örter eller hävdad ljung räknas inte som jordbruksmark om de är större än 500 m² (0,05 hektar) för betesmarker och slätterängar. Dessa ytor kan bestå av naturliga impediment eller specialklassade ersättningselement, till exempel fornlämningar, odlingsröse, stentippar, byggnadsgrund, stenmurar samt öppna diken (SJVFS 2015:25, bilaga 6). Om det finns mer än 10 procent av sådana element ska arealen som ger rätt till stöd minskas i enlighet med pro rata-avdrag (se 2.2.2).

För specialklasserna skogsbete, alvarbete, mosaikbetesmarker, gräsfattiga marker och fåbodbete ändrades definitionerna inte lika mycket som för betesmarker och slåtterängar. Grundkonstruktionen av definitionerna bygger dock på marktäckning även i dessa markklasser. För att följa EU-kommissionens riktlinjer ändrade kraven för specialklasserna innebar ändringarna därför att arealen som ger rätt till stöd behövde minskas om den enskilda marken innehöll sammanhängande områden utan gräs, örter eller ris, som var och en var större än 1 000 m² (0,1 hektar). I specialklasserna behöver inte arealen reduceras genom tillämpning av pro rata (se 2.2.2) eftersom ersättningsnivåerna för dessa specialklasser redan tar hänsyn till dessa markers karaktär, impedimentsrikedom och svagare fodervärde.

Pro rata blev en ny metod för att avgöra arealen som ger rätt till stöd

Enligt EU-kommissionens riktlinjer för gårdsstödet (2015) kunde medlemsländerna välja mellan två metoder för att bestämma arealen som ger rätt till stöd för en betesmark. Den ena var trädräkning kombinerat med snäva regler för bortritning av buskar och andra naturliga impediment. Denna metod ansågs innebära en stor osäkerhet för lantbrukarna, missgynna den biologiska mångfalden och minska arealen godkänd betesmark. De många noggranna mätningarna skulle dessutom skapa en instabil blockdatabas och vara dyra att administrera. Träd och buskar kan röjas bort eller växa upp, vilket innebär att områden som tidigare har exkluderats från markerna skulle godkännas och att andra områden (med tät igenväxning) skulle tas bort.

Den andra metoden, som Sverige valde att tillämpa, kallas för pro rata och innebär en mindre detaljstyrd administration av betesmarksarealer. I stället för trädräkning och noggrann inritning av element som buskar och vatten används i stället en proportionell reduktion av arealen. Det innebär till exempel att en betesmark som innehåller mellan 11 och 30 procent träd- och buskområden, impediment eller värdefulla landskapselement får ett arealavdrag på 20 procent (se [tabell 1](#)). Med pro rata tillåts ett större inslag av buskage och naturliga impediment, men inte mer än 50 procent, vilket generellt kan vara positivt för den biologiska mångfalden och skapar variation i landskapet (Söderström et al. 2001, Jakobsson et al. 2020). För den enskilda marken kan detta dock innebära både positiva och negativa effekter på den biologiska mångfalden, eftersom de enskilda buskagens värde inte provas individuellt. Det innebär att såväl områden med värdefulla träd och buskar som igenväxta områden godkänns inom vissa gränser. Blockdatabasen blir med en sådan metod mer stabil och lättare att administrera eftersom endast element som är större än 500 m² (0,05 hektar) exkluderas från betesmarksarealen. Naturliga variationer och skötselåtgärder spelar därmed en mindre roll så länge de inte är för stora eller för många.

Pro rata-avdrag infördes i Sverige 2015 som en metod för att betala ut gårdsstöd och miljösättning för allmänna och särskilda värden till en så korrekt areal med betesmark innanför definitionen som möjligt.

Bilaga 2 Fältblankett och anvisningar

Fältblankett ej blocklagd mark i Natura 2000	
ID	
Bifoga representativ bild över betesmarken	Ja/nej
Inventeringsdatum	2020-xx-xx
Namn på inventerare	
Namn på området	
1. Hävdstatus	Procent
Välhävdad	
Svag hävd	
Ingen hävd	
Tänk på att summan ska bli 100 procent	0
Andel som betas för hårt	
2. Betesdjur (ange huvudsakligt betesdjur om flera)	Svara med x
Nötkreatur	
Får	
Häst	
Sambete (om det inte går att avgöra huvudsakligt betesdjur)	
Inga betesdjur	
3. Stängsel	Svara med x
Stängsel finns och fungerar	
Stängsel finns delvis, fungerar inte	
Stängsel saknas	
Vet inte	
4. Platsar marken i definition av betesmarker och slätterängar?	Procent
Andel av marken som ryms inom definitionen	
5. Fodervärde	Procent
Gräs, örter dominerar över ytan och är tillräckligt för definition av jordbruksmark	
Gräs, örter finns fläckvis	
Gräs, örter saknas i form av "fodervärde"	
Tänk på att summan ska bli 100 procent	0
6a. Trädäckning, kronprojektion träd	Procent
Inga eller enstaka träd	
Halvöppet till halvslutet	
Slutet	
Tänk på att summan ska bli 100 procent	0
6b. Igenväxning träd	Procent
Andel av trädäckning som är igenväxning	

7a. Busktäckning, kronprojektion buskar		Procent
Inga eller enstaka buskar		
Halvöppet-halvslutet		
Slutet		
Tänk på att summan ska bli 100 procent	0	
7b. Igenväxning buskar		Procent
Andel av busktäckning som är igenväxning		
8. Finns impediment (enligt definition, dvs. över 500 m²/1 000 m²)		Svara med x
Ja, inom betesmarken		
Ja, i gräns mot skog/annat ägoslag		
Nej		
9a. Är det lämpligt att restaurera marken till betesmark eller slätteräng?		
Ja, ange varför	Fritext enligt lista	
Nej, ange varför	Fritext enligt lista	
Marken är redan i gott skick		
9b. Om marken behöver restaureras, hur lång tid bedömer du att det kan ta		Svara med x
Mindre än 2 år (endast röjning av sly och busk)		
Mellan 2 och 5 år (röjning av sly, busk, avverka träd)		
Mer än 5 år (mer omfattande avverkning av träd)		
9c. Efter restaurering, bedömer du att marken kan rymmas inom definitionen?		
Ja, i sin helhet		
Ja, delvis (ange varför bara delvis)	Fritext	
Nej (ange varför)	Fritext	
9d. Ange lämplig(a) markklass(er) efter restaurering		Svara med x
Allmänna värden		
Särskilda värden		
Alvarbete		
Skogsbete		
Mosaikbete		
Gräsfattig mark		
Fäbodbete		
Vet inte		
10. Övriga kommentarer		

Figur A. Fältblankett och anvisningar för inventering av hävdgynnade gräsmarksnaturtyper inom Natura 2000-områden och andra skyddade områden som inte omfattas av jordbrukarstöd.

Anvisningar fältblankett ej blocklagd mark i Natura 2000

Hävdstatus, förnaansamling

Hävdstatus beskriver hur välhävdad området är och har varit de senaste åren. Hävdstatus mäter alltså inte hur välbetad eller slåttad marken är vid inventeringstillfället. Hävdstatusen bedöms främst med hjälp av mängden skadlig förnaansamling. Även skadliga mosstäckan ska vägas in i bedömningen, men inte om förna saknas.

Hävdstatusen bedöms i tre olika kategorier. För varje kategori anger du hur stor del av marken som ingår i den kategorin. Hävdstatus anges i tioprocentnivåer. Summan av procentandelarna ska bli 100 procent. Observera att måtten i centimeter på förnamängder nedan är riktmärken som fungerar som stöd för inventeraren.

1. **Välhävdad:** Förnaskiktet av gräs och örter är högst tre centimeter på torr till frisk mark (samt viss mager fuktig mark), och högst fem centimeter på fuktig eller våt mark, på minst 80 procent av den del av objektet som bedöms som välhävdad. De ytor som har tjockare förnaskikt inom det välhävdade området är jämt utspridda.
2. **Svagt hävdad:** Förnaskikt av gräs och örter är mer än tre centimeter på torr till frisk mark och mer än fem centimeter på fuktig eller våt mark, på mer än 20 procent av ytan som bedöms vara svagt hävdad. För svagt hävdad ska marken åtminstone under inventeringssäsongen eller året före inventeringstillfället varit hävdad, så att vegetationen blivit tydligt hävdpåverkad.
3. **Ingen hävd:** Den del av objektet som bedöms som ingen hävd, saknar tydlig hävdpåverkan när inventeringen utförs och året innan. Det finns en stor förnaansamling. Att ett område saknar tydlig hävdpåverkan innebär att det bara finns enstaka spår av djurtramp och enstaka fläckar av mycket lätt avbetad vegetation eller mycket liten andel slagen vegetation. Det kan också vara så att inga spår av hävd syns alls. Områden inom ett objekt som passar i denna beskrivning ska alltså klassas som ingen hävd, även om de ingår i en fälla som i övrigt är väl eller svagt hävdad. Det gäller ofta fuktiga eller våta ytor.

Det är viktigt att bedöma om hävden verkligen har upphört eller om det bara handlar om enstaka år av hävduppehåll. På mager och torr mark kan det ibland vara mer än ett års hävduppehåll.

Ange också andel av marken som du bedömer betas för hårt för att naturvärdena ska bevaras.

Betesdjur

Ange vilka djur som betar marken. Om det är flera djurslag så ange det som dominerar. Om det är svårt att avgöra vilket som dominerar eller om det verkar vara ungefär lika många exempelvis får som hästar anger du sambete.

Stängsel

Ange om det finns stängsel och om detta i så fall fungerar för att hålla djuren inne i betesmarken. Om det finns rester av stängsel som inte är funktionsdugligt sätter du ”stängsel finns delvis, fungerar inte”. Om betesmarken är stor, det saknas betesdjur och du inte kan avgöra om det stängsel du ser är funktionellt runt hela marken sätter du ”vet inte”.

Platsar marken i definition av betesmarker och slätterängar

Ange hur stor andel av marken som du bedömer har tillräckligt fodervärde för att klassas som jordbruksmark (betesmark eller slätteräng) redan i dag. Ange i tioprocentnivå.

Fodervärde

Ange andel av marken du bedömer har ett bra fodervärde i sin helhet, andel där fodervärdet finns fläckvist eller är glest och andel där fodervärde saknas. Ange i tioprocentnivåer. Summan av procentandelarna ska bli 100 procent.

Trädtäckning

Ange andel av betesmarken som har inga eller enstaka träd (kronprojektion 0–10 procent), andel som är halvöppet till halvslutet (kronprojektion 10–70 procent) och slutet (kronprojektion 70–100 procent). Ange i tioprocentnivåer. Summan av procentandelarna ska bli 100 procent.

Trädtäckning – igenväxning

Ange andel av trädtäckningen som du bedömer är igenväxning.

Vid bedömning av total täckningsgrad av träd- respektive buskskikt ska andelen av träd- och buskskiktet som är igenväxningsvegetation anges i tioprocentnivåer. Sly ingår i buskskiktet upp till tre meters höjd. Det är alltså inte igenväxningens täckningsgrad som anges, utan igenväxningens andel av det totala busk- respektive trädsiktets täckningsgrad.

Igenväxning är sly, buskar och träd som har kommit upp under en period av otillräcklig skötsel och som skadar eller kommer att skada befintliga hävdgynnade natur- eller kulturvärden. Allt från tvåårigt sly till fullvuxna träd på fel plats kan vara igenväxning. Avgörande är om det skadar andra värden. När ett

träd eller en buske gör mer nytta än skada för de hävdgynnade naturvärdena i objektet är det inte längre igenväxning.

Typiska exempel på träd som räknas som igenväxning är sådana som konkurrerar med äldre hagmarksträd eller som kan skada kulturspår. Även träd som skadar förutsättningen för värdefull markflora eller ett värdefullt buskskikt är igenväxningsträd. På strandängar med fågelliv beroende av helt öppen mark kan alla träd betraktas som igenväxning.

Träd och buskar som tillför hävdgynnade natur- eller kulturvärden är inte igenväxning. Sådan föryngring som behövs för att på sikt ersätta värdefulla träd eller buskar är inte heller igenväxning. Inte heller enstaka dungar som finns som skydd för betesdjuren, och som står på platser där de inte skadar natur- eller kulturvärden, räknas som igenväxning.

Busktäckning

Ange andel av betesmarken som har inga eller enstaka buskar (kronprojektion 0–10 procent), andel som är halvöppet till halvslutet (kronprojektion 10–70 procent) och slutet (kronprojektion 70–100 procent). Ange i tioprocentnivåer. Summan av procentandelarna ska bli 100 procent.

Busktäckning – igenväxning

Ange även andel av busktäckningen som du bedömer är igenväxning. Se metodik ovan gällande trädtäckning.

Impediment

I definitionen av betesmarker och slåtterängar regleras att impediment inte får vara större än 500 m² (vanliga betesmarker och slåtterängar) respektive 1 000 m² (alvarbete, skogsbete, mosaikbete, gräsfattig mark). Ange om det finns sådana impediment inom betesmarken respektive i gränsen mot annat ägoslag.

Ohävdarter som täcker mer än 100 m² i ett område räknas som impediment. Ohävdarter som förekommer utspritt räknas inte som impediment även om ytorna tillsammans utgör mer än 100 m².

Restaurering

Ange om marken är lämplig att restaurera, det vill säga om du bedömer att markens natur- och kulturvärden skulle gynnas av en restaurering.

a. Ange (huvudsakligt) motiv till att marken är lämplig att restaurera:

- Floravärden
- Kulturmiljövärden

- Trädvärden
- Vatten
- Övrigt (ange under ”övriga kommentarer”)

b. Om marken inte är lämplig att restaurera ange varför:

- Planterat, exempelvis granplantering
- Marken kommer inte att hävdas efter restaurering
- Det har uppstått andra naturvärden som inte gynnas av en restaurering
- Exploaterad, exempelvis hus, damm, väg eller likande har byggts på marken
- Uppodlad, omvandlad till åkermark
- Övrigt (ange under ”övriga kommentarer”)

Om marken bara delvis är lämplig att restaurera anger du också skäl enligt a och b ovan. Under övriga kommentarer anger du hur stor andel av marker som är lämplig respektive olämplig.

Ange också hur lång tid du bedömer att en restaurering behöver göras under för att den ska bli bra. Ange om du bedömer att marken efter en restaurering kommer att platsa i definitionen och gärna också vilken markklass som borde vara lämplig.

Övriga kommentarer

Här gör du egna noteringar, till exempel

Kommentarer till ovanstående inventeringsparametrar, till exempel

- Vilka djur sambetar
- Om du angett att delar av marken är lämplig att restaurera, hur stor del?
- Om du känner till om Naturvårdsverkets skötselanslag finansierar skötseln
- Om du bedömer att marken har felklassats som gräsmarksnaturtyp i Natura 2000
- Om det finns lantbrukare i området som skulle kunna beta marken (efter eventuell restaurering)
- Andra förklaringar till varför marken ligger utanför blocklagd jordbruksmark.

Bilaga 3 Strukturer i hål i betesmarker och slåtterängar och alvarbeten

Andel av hål i respektive storleksklass med olika typer strukturer i betesmarker och slåtterängar med allmänna värden (tabell A) respektive särskilda värden (tabell B) samt alvarbete (tabell C).

Tabell A. Andel av hål i respektive storleksklass med olika typer strukturer i betesmarker och slåtterängar med allmänna värden (%). Data baseras på resultat från flygbildstolkning.

Struktur	< 0,05 ha	0,05–0,1 ha	0,1–0,5 ha	> 0,5 ha	Alla hål
Stenmurar, odlingsrösen, stensamlingar, hållar utan träd och buskar	7	11	5	1	6
Träd och buskar (samt sten) som även finns i flygbild 2009–2011	11	58	59	65	49
Träd och buskar (samt sten) som inte finns i flygbild 2009–2011	1	3	4	1	2
Gräs och annan örtartad vegetation (det vill säga endast fältskikt)	41	21	20	14	24
Vatten (inklusive sjöar)	5	3	9	8	6
Annan typ av mark eller markanvändning, till exempel planterad skog, byggnader, tomtmark, hårdgjorda ytor	34	4	2	11	13
Övrigt, svårbedömt	0	0	1	0	0
Summa	100	100	100	100	100

Tabell B. Andel av hål i respektive storleksklass med olika typer strukturer i betesmarker och slåtterängar med särskilda värden (%). Data baseras på resultat från flygbildstolkning.

Struktur	< 0,05 ha	0,05–0,1 ha	0,1–0,5 ha	> 0,5 ha	Alla hål
Stenmurar, odlingsrösen, stensamlingar, hållar utan träd och buskar	5	17	13	4	10
Träd och buskar (samt sten) som även finns i flygbild 2009–2011	13	55	59	66	49
Träd och buskar (samt sten) som inte finns i flygbild 2009–2011	1	2	2	1	2
Gräs och annan örtartad vegetation (det vill säga endast fältskikt)	36	17	16	10	20
Vatten (inklusive sjöar)	3	5	6	12	7
Annan typ av mark eller markanvändning, till exempel planterad skog, byggnader, tomtmark, hårdgjorda ytor	37	2	2	6	12
Övrigt, svårbedömt	5	2	2	1	3
Summa	100	100	100	100	100

Tabell C. Andel av hål i respektive storleksklass med olika typer strukturer i markklass alvarbete (%). Data baseras på resultat från flygbildstolkning.

Struktur	< 0,1 ha	0,1–0,5 ha	> 0,5 ha	Alla hål
Stenmurar, odlingsrösen, stensamlingar, hällar utan träd och buskar	3	0	2	2
Träd och buskar (samt sten) som även finns i flygbild 2009–2011	58	86	76	73
Träd och buskar (samt sten) som inte finns i flygbild 2009–2011	0	0	0	0
Gräs och annan örtartad vegetation (det vill säga endast fältskikt)	12	11	12	12
Vatten (inklusive sjöar)	0	0	1	0
Annan typ av mark eller markanvändning, till exempel planterad skog, byggnader, tomtmark, hårdgjorda ytor	20	2	1	8
Övrigt, svårbedömt	7	1	8	5
Summa	100	100	100	100

Bilaga 4 Hävdgynnade naturtyper inom Natura 2000 som omfattas av stödberättigande betesmarksblock

Tabell D. Hävdgynnade naturtyper inom Natura 2000 som omfattas av stödberättigande betesmarksblock. Tabellen visar areal i block, utanför block och total areal (i hektar) samt arealandel i block (procent) för respektive naturtyp.

NATURTYP i Natura 2000	Areal i block (ha)	Areal utanför block (ha)	Total areal (ha)	Andel i block (procent)
1310 Glasörtsstränder	73	73	146	50
1330 Salta strandängar	1 170	338	1 508	78
1630 Strandängar vid Östersjön	2 300	1 937	4 237	46
2130 Grå dyner	212	217	429	49
2320 Rissandhedar	2	105	107	2
2330 Grässandhedar	230	52	282	82
4010 Fukthedar	352	80	432	81
4030 Torra hedar	2 265	2 727	4 992	45
5130 Enbuskmarker	482	1 001	1 483	33
6110 Basiska berghällar	1 271	157	1 428	89
6120 Sandstäpp	73	18	91	80
6210 Kalkgräsmarker	8 116	875	8 991	90
6230 Stagg-gräsmarker	385	202	587	66
6270 Silikatgräsmarker	5 025	988	6 013	84
6280 Alvar	13 948	1 614	15 562	90
6410 Fuktängar	10 744	3 096	13 840	78
6510 Slätterängar i låglandet	453	122	575	79
6520 Höglänta slätterängar	80	24	104	77
6530 Lövängar	162	77	239	68
7230 Rikkärr	516	1 083	1 599	32
9070 Trädklädd betesmark	6 452	10 244	16 696	39
Summa	54 311	25 030	79 341	68

Publicerade utvärderingsrapporter

UTV21:6 *Genomförande av innovationsstöd i landsbygdsprogrammet 2014–2020*

UTV21:5 *Klimatanpassning i EU-programmen 2014–2020. Slutrapport*

UTV21:4 *Näringsavskiljning i anlagda våtmarker i Kalmar län*

UTV21:2 *Modell för utvärdering av leadereffekter. Delrapport 3*

UTV21:1 *Möjliga klimatåtgärder och styrmedel i ett framtida landsbygdsprogram*

UTV20:6 *Landsbygdsprogrammets stöd och åtgärder för bättre vattenkvalitet 2014–2020*

UTV20:5 *Ersättning för ekologisk produktion och företagens ekonomi*

UTV20:4 *Utveckling och test av index för biologisk mångfald i ängs- och betesmarker*

UTV20:3 *Förväntade effekter av investeringsstöd inom landsbygdsprogrammet*

UTV20:2 *Effekter av stöd till selektiva och rovdjurssäkra redskap*

UTV20:1 *Hållbara leadereffekter i teori och praktik. Delrapport 2*

UTV19:15 *Är skyddszonerna placerade på rätt plats för att hindra erosion? Jämförelse mellan landsbygdsprogrammen 2007–2013 och 2014–2020*

UTV19:14 *Hur påverkar nivå på miljöersättningar viljan att söka? Utvärdering av ersättningsnivåns betydelse för sökande i landsbygdsprogrammet*

UTV19:13 *Landsbygdsprogrammet 2014–2018. Resultat och förväntade effekter*

UTV19:12a *EIP-Agri – lärdomar från första åren. Halvtidsrapport från den löpande lärande utvärderingen av EIP-Agri med fokus på dess införande och uppstart*

UTV19:12b *Bilagor till EIP-Agri – lärdomar från första åren*

UTV19:11 *Interventionslogiken och effekttänkandet i Leader. Delrapport 1*

UTV19:10 *Utvärdering av investeringsstöd för energi och klimat. Landsbygdsprogrammets stöd för en koldioxidsnål och klimattålig ekonomi*

UTV19:9 *Upplevda effekter av investeringsstöd*

UTV19:8 *Utvärdering av djurvälståndersättningar*

UTV19:7 *Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband. Slutrapport*

UTV19:6 *Lagom höga stöd? En litteraturstudie om stödeffekter och en kartläggning av stödnivåer i landsbygdsprogrammet 2014–2020*

UTV19:5 *Tillämpningen av urvalskriterier i landsbygdsprogrammet 2014–2020*

UTV19:4 *Programmen och pengarna – Resultat av stöd till turism inom landsbygdsprogrammet samt inom lokalt ledd utveckling 2018*

UTV19:3 *Innovationer i jordbruket och på Sveriges landsbygder. En sammanställning av Jordbruksverkets innovationsundersökning 2017*

UTV19:2 *Investeringsstöd till vattenbruk och beredning och saluföring: Leder stöden till mer investeringar?*

UTV19:1 *Programmen och pengarna – Resultat från landsbygdsprogrammet om energieffektivisering, förnybar energi och minskade utsläpp av växthusgaser och ammoniak 2018*

UTV18:4 *Hur kan vi utvärdera investeringsstödens effekter på jordbrukets och fiskets påverkan på näringsbalansen i vatten?*

UTV18:3 *Programmen och pengarna – Resultat från landsbygdsprogrammet, havs- och fiskeriprogrammet samt regional- och socialfondsprogrammet 2018*

UTV18:2 *Hållbar utveckling av fiskeområden – hur gick det?*

UTV18:1 *Utvärdering av stöd till utbyggnad av bredband*

UTV17:6 *Löpande lärande utvärdering av Landsbygdsnätverket*

UTV17:5 *What measures should be taken to improve conditions for Swedish Farmland Birds, as reflected in the Farmland Bird Index?*

UTV17:4 *Kvalitetsförändringar i ängs- och betesmarker med och utan miljöersättning*

UTV17:3 *Socioekonomiska effekter av fartygsskrotningar inom svenskt fiske*

Ex-post evaluation of the European Fisheries Fund (2007–2013) Slututvärdering av fiskeriprogrammet 2007–2013 (Publicerad av EU-kommissionen)

UTV17:2 *Utvärdering av ESI-fondernas genomförande-organisationer i Sverige*

UTV17:1 *Kunskapsöversikt: Om förutsättningarna för utvärdering av resultat och effekter av bredbandsstöd i Sverige*

UTV16:6 *Bra vällersättning och kompensationsstöd. Hur kan olika utformningar påverka jordbruket, miljön och samhällsekonomin?*

UTV16:5 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport IV: Synteser för en hållbar landsbygdsutveckling. Utvärdering av programmets samlade effekter

UTV16:4 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport III: Utvärdering av åtgärder för landsbygdsutveckling. Axel 3: Förbättra livskvalitet på landsbygden. Axel 4: Leader – Genomföra lokala utvecklingsstrategier

UTV16:3 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport II: Utvärdering av åtgärder för bättre miljö

UTV16:2 Slututvärdering av det svenska landsbygdsprogrammet 2007–2013. Delrapport I: Utvärdering av åtgärder för ökad konkurrenskraft

UTV16:1 Biologisk mångfald i våtmarker som har anlagts med stöd från landsbygdsprogrammet

UTV15:2 Kompetens för utveckling? Utvärdering av kompetensutveckling i landsbygdsprogrammet 2007–2013

UTV15:1 Vad behöver förenklas? Utvärdering av landsbygdsprogrammet samt havs- och fiskeriprogrammet

**Jordbruks
verket**

Jordbruksverket

551 82 Jönköping

Tfn 036-15 50 00 (vx)

E-post: jordbruksverket@jordbruksverket.se

www.jordbruksverket.se/utvärdering

Europeiska jordbruksfonden
för landsbygdsutveckling, Europa
investerar i landsbygdsområden

UTV21:7

